

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

POŘADAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. * Dr. ANT. PODLAHA.

—•• Se schválením ••—

nejd. kníž. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

Svazek VIII.

MORAVANÉ.

V PRAZE 1898.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKARNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

. A. Lapôtre T. J.

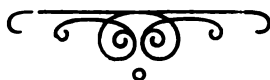
MORAVANĚ.

Stat' ze spisu

„Evropa a svatá Stolica za dob Karlovců“.

Z frančtiny přeložil

Dr. František Ehrmann.

—° V P R A Z E. °—

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba.
1898.

PŘEDMLUVA.

Stať díla Lapôtrova: »Evropa a svatá Stoli-
lice za dob Karlovců« tuto přeložená jest druhá
ze tří v něm obsažených statí, které jsou nadepsány
takto: *Les Bulgares, Les Moraves, L'empire carolingien*.
Kdyby byl Lapôtre uveřejňoval stať »*Les Moraves*«
o sobě, myslíme, že by ji byl nadepsal jinak; snad
slovy: Kterak byla na Moravě zrušena liturgie
slovanská. Neboť, vyniká-li celá tato stať neobyčej-
nými sympathiemi k národům slovanským, vyniká ob-
zvláštní důmyslností hypotesa Lapôtrova, obsažená
ve třech posledních odstavcích: *Záhada, Podvodník,*
Triumf strany německé, kterou se Lapôtre
snaží vysvětliti, kterak Štěpán V. mohl zakázati liturgii
slovanskou, když ji přece jeho předchůdce Jan VIII.
schválil a potvrdil. Tato hypotesa byla nám pohnutkou
a pobídkou, abychom stať »*Les Moraves*« se čtenáři
»Vzdělavací knihovny katolické« sdělili.

Překladatel.

MORAVANÉ.

V téže době, kdy papež Jan VIII. marně se namáhal Bulhary vyrvati z mámivé moci řecké, bděla jeho opatrná péče nad náboženskou kolébkou mladého národa moravského. Jan hleděl mu upravit přístup ke kultuře křesťanské, aniž by ho však vydal v plen sousedům v Germanii. Toť jest důležitost věci, která ještě vzrostla prostřednictvím dvou osob, jež v dějinách počátků křesťanství u Slovanů jsou nejslavnější, a zkušeností nabytou druhem bohoslužby více národní, jejíž definitivní zrušení nezůstalo beze vlivu na osudy celého kmene slovanského.

Jsme daleci domněnky, jakobychom vypravovali děje zcela neznámé.¹⁾ Naopak, jinde snad můžeme najíti bohatější a průvodněji dokázané případné podrobnosti, jež požadavky osnovy obmezené nám dovolují spíše jenom načrtnouti, než vylíčiti. Jakkoli však jest jisto, že v době právě minulé, díky především nově objeveným pramenům a lepšímu uspořádání starých už dávno známých, můžeme s větší určitostí stopovati hlavní obrysy papežské politiky vzhledem k Moravě, přece ještě chybí těm závažným událostem živel, který je nejschopnější, by známost jich doplnil a je oživil. Zájmy, o něž tu běželo, pružiny, jež ději těmi hýbaly,

¹⁾ Pouze pro epizodu o Cyrillu a Methodu jest literatura tak bohatá, že ji tu nemožno uvést. Čtenáři frančtiny znalí nabudou o tom jistého pojmu, obrátí-li se k pracím P. Martinova, jehož vysoká kompetence v této příčině je vůbec známa. V. *Revue des questions historiques*, sv. XXVIII., str. 369. nn.; sv. XXXVI., str. 110. nn.; sv. XLI., str. 220. nn.

ani z daleka nejsou prozkoumány. Jakkoli rozluštění věci je dnes známo, přece vcházelo ve známost pod nátlakem intriky, která vlastně ani intrikou není a shoduje se s melancholií tohoto řídkého dramatu, kde vidíme mladý národ, jak najednou z říše temnosti vystupuje, jak úžasně rychle se povznáší ke slávě a kultuře křesťanské, jak otrásá Německem, ale hned zase jako vyhaslý meteor zapadá v noc zapomenutí a v otroctví.

Morava.

Moravané byli ještě kolem polovice 9. století nemnoho známý kmen slovanský, poddaný, jako tolik jiných v těch krajinách, pod lenní svrchovaností německou. Sousedilof plémě germánské na celých svých východních hranicích s plemenem slovanským. Vlny těchto dvou velikých národů narážely na sebe na všech stranách ale silami daleko nerovnými. Němci,¹⁾ jimž výboje Karla Velikého a založení nového císařství západního položily pevný základ národní jednoty a způsobily znamenitý pokrok ve vzdělanosti, byli spíše s to, by zvítězili nad kmeny osamocenými, neprakticky rozdělenými pod náčelníky přechetnými a často na sebe navzájem nevražícími. Glomáči, Bodrici, Gliňané, Srbové, Veleti, Susli,²⁾ Čechové a Moravané, všichni Slované polabští a pohornodunajští až ku branám uherským počítávali více méně těžko břímě panství německého.

¹⁾ Lapôtre užívá jména *Allemands*, nemaje prý jiného lepšího na označenou národů jazyka i plemene starogermánského (*tudesque*).

²⁾ Latinské a německé názvy těchto kmenův, uvedené Lapôtrem podle kroniky Einhardovy a Fuldské, přeložili jsme podle Šafaříka: (*Slov. Starožitnosti*, Praha 1837). Dalminzes (Glomáči = *charv.* hráči, zertýři = histriones; cyr. *glumiti sja* = exerceri, jocari, ib. str. 914.), Abodrites (Bodrici od kmene *bodr* = strenuus s otečnou formou *-ici*, ib. str. 901. n.), Linones (Gliňané, Glinští od řeky Gliny, ib. str. 904.), Sorabes (Srbové, ib. str. 907.), Wiltzi (Veleti ode kmene *vel*iký) spojeného s *-et*, zastaralou to koncovkou životných, ib. str. 881.), Siusli (Susli, Suselci, ib. str. 912.).

Rovněž Slované jižní, kteří se po Avarech usadili mezi pravým břehem Dunaje a Sávou, z části byli úplně přivtěleni k císařství, jako na př. Slované v Korutansku, z části těsnějšími svazky manskými sevřeni, jako na př. Slované kolem jezera blatenského.

Moravané byli až do roku 846. z těch, kteří Němců na slovo poslouchali, dicto obedientes.¹⁾ Ježto skoro výhradně byli zavřeni v údolí řeky Moravy, nezdálo se, že jich očekává nějaké zvláštní štěstí, když Němci pojali nešťastnou myšlenku, potrestati jejich krále Mojmíra za vzpouru jeho a dosaditi na místo jeho synovce jeho Rostislava.²⁾ Rostislav, panovník rozšafný a statečný, stal se osvoboditelem své vlasti a zakladatelem Moravy křesťanské.

Dle příkladu mnoha jiných náčelníků slovanských, jež povinnosti manské uváděly ve bližší osobní styky se dvorem německých knížat, předstihl i Mojmirův synovec svůj národ na cestě ku křesťanství a sám pokřtěn už jsa vládl poddaným ještě pohanským. Nechtěliť se ještě vzdáti staré bohoslužby svých předků za náboženství cizí, které nejen že bylo náboženstvím jejich nepřátel, nýbrž které i hlasatelé přinášeli s mečem v ruce. S německými biskupy a kněžími, kteří se pravili býti apoštoly národů, setkávali se Moravané na poli válečném dříve ještě, než je viděli u oltáře v pokojném ovzduší křesťanské bohoslužby — a znali tudíž lépe sílu jejich zbraní, nežli jejich kázání.

Bylo by vskutku zvláštním zjevem, kdyby se při výpravách germánských, jež toho času proti Slovanům byly podnikány, nenalézali duchovní v prvních řadách bojovníků. V roce 849. kněží vedli výpravu proti Čechům.³⁾ R. 857. pak biskup Eichstadský Otgar.⁴⁾ R. 871. zase Arno, bojovný biskup Wircburský, týž Arno, jenž hned roku následujícího ve spolku s neméně bojovným opatem kláštera Fuldského, Sighartem, ob-

¹⁾ Tento výrok jest u kronikářů německých oblíben. Viz *Kroniku Einh.* roku 826 (Pertz, Ss. t. I, p. 214.); *Kron. Fuld.*, r. 856. a 862. (ibid., p. 371. a 374.).

²⁾ V. Kr. *Fuld.* r. 846.

³⁾ V. *Kron. Fuld.* r. 849.

⁴⁾ *Ib.* r. 857.

jevuje se opět na bojišti proti Moravanům.¹⁾ Na této výpravě by se byl Embrich, biskup Řezenský, málem na svou škodu poučil, že jest lépe stříci svých oveček, nežli válečných bárek na Dunaji. Překvapen byv totiž Moravany při tomto málo biskupském zaměstnání, měl co dělati, aby uprchl na břeh germánský.²⁾ Ještě pověstnější byl Liutbrecht, arcibiskup Mohučský, jenž nepropásl téměř žádné z velikých výprav své doby, a jenž kromě mnoha jiných skutků poučoval Slovary polabské o křesťanství pole jejich pustoše a sídla vypaluje.³⁾ Přece však přes tyto překážky rozšiřovala se znenáhla víra křesťanská na Moravě. Německo ostatně nebylo jediné, jež chtělo Moravany pokřesťaniti. Přicházeli k nim misijníci z Italie, ba i z východu byzantského.⁴⁾ Příklad Slovanů poblatenských, z velké části už pokřtěných, nezůstal na sousedy jejich, Moravany, beze vlivu. Na konci 17. léta svého panování, r. 863., uznal Rostislav, že by bylo na čase, práci evandělickou vzpružiti a sjednotiti. Byl při tom dobře pamětliv, kdyby se za tím účelem obrátil do Němec, že by tím Němcům podal nový důvod k panství nad Moravou.

Úspěchy, kterých se dodělal nad Ludvíkem německým, zaručovaly mu právě svobodu jednání; on pak výhody té užil a poslal do Cařihradu.⁵⁾ K Římu choval jakousi nedůvěru.⁶⁾ Spolek sv. Stolice s Karlovcí naplňoval jej obavou, že se tam nesetká s takovou přízní, jaké potřeboval.⁷⁾ Bylo to právě tehdy,

¹⁾ *Ib.* r. r. 871. a 872.

²⁾ *Ib.* r. 872.

³⁾ *Ib.* r. 872, 874. a 883.

⁴⁾ V. *Život Methodův* jinak též *legendou pannonskou* zvaný, hl. 5, ap. Ginzl, *Geschichte der Slavenapostel* II. vyd., *Codex*, str. 25.

⁵⁾ V. *Život Konstantinův*, hl. 14, vyd. Dümmler a Miklosiċ, str. 42. Také »*Život Meth.*« *ib.*

⁶⁾ Není nikterak dokázáno, jak jistí historikové věří (V. L. Léger, *Cyrille et Méthode* str. 81, č. 1.), že se Rostislav tehdy obrátil na sv. Stolicí: Psaní Hadriana II., na něž se odvolávají (Ginzl, *ib.* str. 46.), nic tu nedokazuje. Jdeť tu o cestu do Říma mnohem pozdější.

⁷⁾ R. 864. přál Mikuláš I. Ludvíkovi Německému k výpravě proti Rostislavovi dobrého výsledku. V. *List Mikuláše I. k Ludvíkovi Německému* (Migne P. L. t. CXIX., str. 875., hl. 11.).

kdy král bulharský Boris pomýšlel sám u sebe na to, aby se dal pokřtiti a svůj stát ve vzhledě náboženském zorganizoval. I jest věrojatno, že se s Rostislavem dohodli, neboť vidíme, že právě toho roku, totiž 863., velmi dobře se shodují a společnou výpravu proti Německu strojí.¹⁾ Rostislav pak, jemuž právě v opak Bulharů se nebylo v politice císařství řeckého ničeho obávati, byl také prost bulharských rozpaků. Jeho poselství došlo do Cařihradu, když Boris ještě rozvažoval, zda by s té strany docílil úspěchů. Díky této horlivosti Rostislavově dostalo se Moravanům missií, jež, kdyby byly měly napřed přijíti do Bulharska, byly by snad změnily celou historii náboženství u Slovanů.

Cyryll.

Tehdy žil v Cařihradě u kostela sv. Apoštolů v modlitbě a studiu mladý ještě kněz jménem Konstantin, jehož však historie raději nazývá Cyryll, jménem to, jež si sám zvolil toho dne, kdy, tuše hodinku své smrti, oblékl se v roucho řeholní.

Prozřetelnost jakoby chtěla naznačiti jeho budoucí povolání, způsobila, že se narodil²⁾ ve velikém přímořském městě Soluni, v druhé metropoli říše, škole to z nejlepších v Orientě, by se mohl dobře seznámiti s jazyky a mravy národů západních a zvláště Slovanů. Na pevnině, ať by se dal směrem kterýmkoli, Soluňan nemohl ani hodinu jíti, aby se nedostal mezi obyvatele kmene slovanského. Všude byli Slované, kteří byli buď poddanými anebo many císařskými. Kdežto po staré cestě Egnatii přicházeli z Italie a od Dalmacie cizinci mluvící dialekty latinskými, zaznívaly v kosmopolitické směsi živých ulic města Soluně neustále tvrdé zvuky slovanské Dragovičů, Sakulatův a Strymonců, kteří přišli vyměnit svých stád a plodin polních za výrobky kultury řecké.³⁾

¹⁾ V. Kron. *Fuld.* r. 863.

²⁾ Dle všeho r. 827, ježto Cyryll umřel dne 14. února r. 869 ve věku 42 let. V. *Živ. Konst.*, hl. 18.

³⁾ Jan Kamenjata, *De excidio Thessalonicensi*, hl. 9. (Migne P. G. t. 109, str. 537.).

Cyryll byl ještě mladík, a již jeho vášnivá touha po vědě byla pojala veliké množství řeckých vědomostí. Odtržen byv od své rodiny i od města rodného kancléřem (logothétém) Theoktistem, jenž hledal druhá ve studiích, či lépe mladého mentora (učitele) pro malého ještě císaře Michaële III.,¹⁾ právě tehdy v Cařihradě pod nejslavnějšími učiteli té doby počal se zaslavcovati do tajemství filosofie, matematiky, astronomie, hudby a vůbec do všech umění, jimž se tehdy s velikou proslulostí vyučovalo na královské škole Magnauře.²⁾ Cyryll byl žákem professora filosofie, jenž podle kroniky řecké byl legendářem, filosofa to Lva,³⁾ jenž nedávno před tím zbaven byl svého arcibiskupství v Soluni a jemuž podle všeho mladý Soluňan (Cyryll) měl děkovati za to, že naň upozornil logothéta.⁴⁾ Dialektice vyučoval jej učenec výtečný, určený pro úkol zvučný, jenž však už tehdy se jevil tím, čím byl po celý život, mámitелеm lidí. Fotius, jehož zásluhou nejistější snad jest, že skoro nikdy nepozbyl přítele,⁵⁾ došel slávy, že počítal mezi své žáky budoucího apo-

¹⁾ V. *Život Konst.*, ib. str. 31. — Michael III. snad měl při smrti svého otce Theofila teprve tři léta, jak praví historikové byzantští 10. stol. (V. pokračovatele Theofanova, *Život Michaële III.*, hl. 1.; ap. Migne, P. G. t. 109, str. 162; Symeon Magister, *Život Theofila*, hl. 17, ib., str. 700.). Na nejméně však byl to docela malý hoch, *μειράκιον, νήπιος*, jak jej nazývají spisovatelé současní neb jeho době nejbližší. V. Jiří Mnich. *Předmluvu*, ap. Migne, t. 110, str. 48.; pokrač. Jiřího Mnicha, *Život Michaële III.* hl. 1, *ib.*, str. 1032. a t. 109, str. 872. Cyrillovi právě tehdy (leden r. 842) bylo sotva 15 let; narodil se r. 827.

²⁾ V. pokračovatele Theofanova, *Život Mich.*, hl. 29. (Migne, t. 109, str. 208.)

³⁾ V. *Život Konst.* hl. 4.

⁴⁾ Dle pokračovatele Theofanova, *Život Theof.*, Lev byl zbaven svého stolce soluňského pro kacířství a obrazoborství (Migne, *ib.* str. 199.). — Přiznávám se však, že zpráva tohoto novějšího historika nevzbuzuje ve mně větší než prostřední důvěru. Lépe jest, myslím, přidržeti se tu svědectví souvěkého Jiř. Mnicha, který ani slovem se nezmiňuje o tomto tak zv. kacířství Lvově. V. Migne *ib.* str. 867.

⁵⁾ Fotius se mohl chlubit, že jeho přátelé jej milují více, nežli své rodiče. V. *List Fot. pap. Mikul. I.* (Migne P. G. t. 102, str. 601.)

štola slovanského,¹⁾ a že mu vštlpil se subtilností logiky také přátelství vytrvalé, třeba zůstalo tak čisto, že se nedalo strhnouti na stejné scestí.²⁾

Jeho přívrženci, zbožná císařovna-matka Theodora se svým zamilovaným kleštěncem, snili pro Cyrilla o první důstojnosti v říši. Jednoho krásného dne Theoktist mu nabídl ruku své svěřenky, dívky vysokého rodu a veliké krásy. Ale Cyrill cítil v hloubi srdce jiné povolání, jehož svůdnost dvora císařského, ze kterého zbožnost nezapuzovala všech neřestí, nemohla utlumiti. Treba byl krásný jak anděl a kouzlo jeho osoby i vzdělanost jeho ducha byly by mu otevřely dvěře do všech komnat v paláci, nic nemohlo porušiti čistoty našeho sličného mládence. Kdežto po jeho boku jeho královský soupeř se předčasně pokazil a sobě připravil přezdívkou »pijana«, která jeho čest v historii pokálela, Cyrilla se nedotklo laskání gynaikeia císařského. Jeho jediná touha — která se také konečně splnila — byla dobytí sobě jména filosofa, t. j. podle významu se slovem tím tehdy spojeného, filosofií poznati Boha a krásné vědy.

Tak tedy Theoktist a císařovna, nemohouce nic svéstí, rozhodli se, že z něho udělají kněze, dobře počítajíce, že, svěří-li mu zároveň úřad knihovníka patriarchátního u sv. Sofie, budou se i nadále těšiti z jeho přítomnosti (v Cařihradě). Cyrill se nechal ordinovati; ale, sotva se stal knězem, zmizel. Dlouho marné bylo všecko pátrání po něm. Teprve na konec šestého měsíce našli jej skryta v klášteře na jednom ostrově moře marmorského. Jenom s velikým namáháním se jim podařilo přivésti jej zpět do Cařihradu a vnutiti mu učitelskou stolicí filosofie.³⁾

V úřadě tomto Cyrill zůstal do 24. roku věku svého, okouzluje záhy svými vědomostmi měšťáky i venkovany na jeho přednášky se scházející a zkoušeje síly své mladé dialektiky i na starém svrženém patri-

¹⁾ V. *Život Konst.*, hl. 4.

²⁾ Anastasius knihovník dí, že Cyrill byl velmi odvážným přítelem Fotiovým, »*fortissimo ejus amico.*« Viz *Předmluvu k osmému sněmu obecnému* (Migne, P. L., t. 129 str. 14.)

³⁾ *Ib.*

archovi cařihradském, jenžto Jan či posměšně Jannes slul, zatvrzelém to obrazoborci, kterého nemohlo obměkčiti ani vězení ani dvě stě ran bičem zasazených.¹⁾ Tu však život Cyrillův obrátil se směrem nenadálým, Muž rozjímání sladkému a důkladnému oddaný náhle byl vydán ve tvrdé zaměstnání apoštolování v cizině daleké.

Bylo to právě dobou, kdy císař řecký byl jakoby z nenadání jat nesmírnou péčí o rozšíření víry křesťanské po nespočetných kmenech různých národův, obkličujících jej se všech stran; kdy na všech posvátných horách evropských a asijských, na všech posvátných ostrovech Propontidy kláštery vyprázdnily své křížové chodby a divoké samoty, vysílajíce missionáře k Bulharům, Srbům, Kozarům, Alanům; kdy sami autokrati, třeba byli zhýralí, jako Michaěl III., rozdmýchovali horlivost missionářů, nevmíchali-li se sami o své újmě v úřad missionářský, jako Lev VI. Moudrý, jenž, jak je dokázáno, vydal traktát apologeticko-křesťanský pro mohamedánské Saraceny.²⁾ Nadálil se, že tak buď nových poddaných říši své zjednájí, neb aspoň divoké nepřátele své zmírní; ale nespravedливо by bylo neuznávatí za hlavní příčinu tohoto hnutí neobyčejně intensivního citu náboženského, který tu byl jako základem duše řecké.

Byla to zajisté veliká oběť pro Cyrilla, aby se odtrhl od pokojných radostí, které mu připravovaly vědy a pobožnosti. Než mladý císař Michaěl III. dovolával se jeho dobré vůle, a jakkoli naši dva bývalí spolužáci byli navzájem pravý opak, přece ani upřímné obdivování se jednoho ani dětinná oddanost druhého nezabránily vzájemné snášenlivosti.

Prvního triumfu nauce Kristově dobyl Cyrill u žáků Mohamedových na území kalifa bagdadského Muta-vakkila.³⁾ Byl to těžký úkol; protivníci byli vyzbrojeni skoro stejnými vědomostmi, když vzdělanost mo-

¹⁾ *Ib.*, hl. 5.

²⁾ V. *List Lva VI. Omarovi* (Migne P. G., t. 107, str. 316.)

³⁾ *Život Konst.* nejmenuje toho kalifa, ale Dümmler jej s jistotou určil. V. *Život Konst.*, předml. str. 9.

hamedánská tehdy ve více nežli jedné příčině nehrubě byla za vzdělaností řeckou. Potom odpočinuv sobě nějakou dobu ve stinných údolích olympských v Bythinii ¹⁾ ve sboru svatých poustevníků, musil na nové přání císařovo odebrati se na sever od moře Černého a vytrhnouti Kozary propagandě židovské. Neboť také Židé stržení byvše velikým hnutím náboženským století devátého, znova jati byli horlivostí po proselytismu, kterou, jak se zdálo, triumf křesťanství ještě roznítil, a — zjev to, který se potom nečasto opakoval — pracovali o rozšíření své bohoslužby právě tolik, kolik o zvelebení svého obchodu. ²⁾ Missie kozarské dopadly obzvláště slavně pro mladého našeho apoštola. Netoliko, že získal víře křesťanské a spolku s císařem národ ještě mohutný, na který bylo lze spolehnouti, že zadrží hordy barbarské neustále postupující na Dněpru a Volze, nýbrž přinesl zpět ostatky slavného mučeníka, tělo papeže římského sv. Klementa, který za pronásledování druhdy byl vypověděn a ne-daleko Chersonu utopen. ³⁾

Tolik únavy však musilo přece konečně míti vliv na slabou přirozenost, v níž duch velmi rychle trávil síly tělesné. V horlivém odpočinku při kostele svatých Apoštolů, kamž po návratu z území kozarského se odebral, aby žil modlitbě, Cyrill cítil, že znenáhla sil mu ubývá. Choroba, která jej po něčem měla ztráviti, započala už tehdy své dílo, když přišli do Cařihradu poslové knížete moravského. Císař a jeho radové uznali, že zas jenom slavnému filosofu našemu sluší svěřiti podnik tento dosahu neobyčejně velikého; a Cyrill se nezdráhal přijati nového břemene. ⁴⁾ Jediné si vymínil, aby nebyl odlučován od svého draze milovaného bratra Methoda, jenž na missiích u Kozarů neustával ho podporovati svou neúnavnou obětovností.

¹⁾ A ne v Thessalii. V. Krumbacher, *Gesch. d. byz. Lit.*, str. 175.

²⁾ V. Rambaud, *L'Empire grec au dix. s.*, str. 273.

³⁾ V. *Translatio S. Clementis*, jinak *legenda vlašská* zvanou, hl. II.—IV. (ap. Ginzl, str. 5. nn.) *Život Konst.*, hl. VIII—XII.

⁴⁾ »Licet fatigatus sim et aeger corpore.« *Živ. Konst.*, hl. 14.

Method.

Starší jsa hezkým počtem let, spojuje ve smýšlení o mladším bratru svém vášnivou něžnost mateřskou s hlubokým obdivem jeho výtečných vloh, měl Method mimo to vlastnosti, jichž potřeboval, aby se mohl účastniti jeho apoštolátu a dokončiti ho. Jakkoli byl učencem, přece jej požadavky jeho karriery, jakož i schopnosti jeho ducha učinily mužem správy a administrace. Nemusil aspoň zapřítí krve po otci — jenž v Soluni co do důstojnosti následoval hned po vojvodovi ¹⁾ — zděděné, aniž nechati nepoužita ducha praktického, jímžto jej přirozenost obdařila. Po více let zastával první úřad (vojvody) v okrese slovanském, jakých tehdy tolik bylo v říši v Asii i v Evropě, jak ve krajině Opsicium, tak v okolí Drinopole či Soluně. Jakožto dovedný vévoda za dlouhého pobytu mezi Slovany netoliko jazyk, nýbrž i mravy a povahu jejich dokonaleji poznal. ²⁾ Závažná změna v jeho životě měla jej poučiti o jiném prostředku a ke zručnosti, kterou už měl v obracení národů, připojiti hlavní nástroj, který by jej později podporoval v díle jeho.

Jako veliký počet jeho vrstevníků v této společnosti byzantské, kde se stýkají často extremy nepravosti a ctnosti, Method náhle opustil svůj úřad, aby se oddal životu v klášteře. Olymp se svými laurami a skyty ³⁾ vzdušnými, obydlenými muži svatými a učenými, rozhlášenými po celém císařství, především dobyl si přednosti u odstouplého úředníka. Method tam žil

¹⁾ *Život Konst.*, hl. 2. V originále se praví, že otec sv. Cyrilla držel *сань* (san) *другарскымъ* (drugarský) *под стратигомъ* (pod stratigom). — Dümmler přeložil »dignitatem drungarii«; Lapôtre pak »drongaire«. Viz »Denkschr. d. kais. Akad. d. Wissenschaften« sv. 19. str. 214. a 230.

²⁾ *Život Meth.*, hl. 2., ap. Ginzl, str. 24.

³⁾ Laura jest, jak známo, jméno kláštera, v němž řeholníci nežili společně, nýbrž více po poustevnicku, jenom velebnou Svátost oltární společně přijímajíce a společného opata poslouchajíce. — Skyty (*σκηται*, asceterium) byly na hoře Áthosu menší obce řeholnické, utvořené z několika domků kolem kostela vystavených (Podle Wetzer-a Welteova *K. L.* překladatel.)

nějaký čas jako prostý mnich, nedomáhaje se ani úřadu kněžského. ¹⁾

Avšak sláva jeho jména roznesla se příliš po světě, než abý se na něho mohlo na delší dobu zapomenouti. Když po svém návratu z missií kozarských opět vkročil do Cařihradu, donutil jej císař Michaěl III., aby přijal správu Polychronu, kláštera bohatě nadaného na straně mysické s četným počtem řeholníků. ²⁾ Věru není vždy věcí snadnou spravovati takový lid pobožný, ale houževnatý. Přísní tito mnichové řečtí neohromovali světa toliko obdivuhodným sebe mrskáním, nýbrž časem ho také rozněcovali hlučnou opposicí. Za svého pobytu na Olympu Method mohl pozorovati tohoto druhu divadlo napolo tragické, napolo komické. Byl tam bezpochyby, když se po svatém pohoří tom rozlézali vy-
zvědači Fotia, znova na stolec patriarchální dosazeného, slézající skály, chatrče zapalující, dutiny prohlédávající a vyhánějící z divokých děr vzdorovité mnichy, kteří se prohřešili tím, že příliš hlasitě křičeli, že nový patriarcha je pouze vetřelcem. ³⁾

Ještě snad více, než jeho úřadování mezi Slovy, řízení kláštera udělalo z Methoda muže bystrého a rázného, jak nám jej vylíčil hlavní jeho životopisec, muž, který dovedl rozvinouti celou hru citů lidských, hned jsa vesel, hned rozzloben, hned prudký, hned trpělivý, podle lidí (se kterými jednal) a případů, ⁴⁾ které jej potkaly, ale především muže bohatého nezlomnou houževnatostí, která, jak se zdá, byla rysem jeho povahy nejvýznačnějším. On je to, jenž jedenkrát svým protivníkům německým, prahnoucím po jeho porážce, pravil: »Narážíte na skálu železnou: vaše lebka se vám roztřískne!« On to byl, jenž v téže hádce učené na výtku, že už je celý spocen, jakoby pracoval kovářským kladivem, rychle odvětil tímto krutým podobenstvím: »Jedenkrátě tázali se jistého filosofa: „Proč

¹⁾ *Život Meth.*, hl. 3.

²⁾ *Život Meth.* hl. 4.

³⁾ Anastasius-knihovník, *Předmluva k 8. sněmu obec.* (Migne sv. 129, str. 13).

⁴⁾ *V. Život Meth.*, hl. 2.

se tak potíte ?‘ ,Protože,‘ odvětil prý, ,jsem právě rokoval s idioty.‘¹⁾

Takoví byli ti dva mužové, které Cařihrad vyslal na Moravu a vydal v zápas na kolbiště nebezpečné s biskupy německými. Bojovníci řečtí měli, jak vidíme, s dostatek dobré zbraně pro ten boj. Dříve, než vyšli, měli veliké štěstí, že se vyzbrojili k němu ještě jinou zbraní, která jim netoliko zjednala vítězství nad nepřáteli, nýbrž také Moravanům mohla za současné samostatnosti národní se státi trvalým prostředkem vzdělanosti duševní.

Dosud nebylo zvláštní soustavy abecední na označenou hlásek vlastních jazykům slovanským. Národové tito neměli dosud nezbytné pružiny vši vzdělanosti, způsobu na zadrženou a projevenou písemně zásob ideí a citů, které každé pokolení s sebou přináší, a které, není-li knihy, zanikají časem bez užitku pro pokolení budoucí. To je z ohromných slavných zásluh Cyrillových, že pojal úmysl vyplnit tuto mezeru, a že se mu to s pomocí Methodovou podařilo. Za několik dní práce a modlitby naši dva bratři společně vynalezli praktickou písemnou soustavu a hned také jí prakticky užili. Když se nečetná tato karavana cařihradská vydala na cestu do Moravy, nesla s sebou začátek evangelia sv. Jana, přeložený a napsaný písmem slovanským.²⁾ Nepatrná to zavazadla zajisté, ale taková, že mohla a měla neúmornou prací obou apoštolů po něčem vyrůstati; první to žvatlání tímto jazykem svatým, jímžto však po dlouhá století až do dneška miliony lidí se modlí a vzdělávají.

Zastávka u Bulharů.

Před léty, dokud ještě nebylo zvykem ohlížeti se po pramenech starších, bylo obecným míněním, že Cyrill a Method, jdouce územím bulharským, získali Bulhary víře křesťanské. Nejmenší nesrovnalostí če-

¹⁾ *Ib.*, hl. 9.

²⁾ *Život Meth.*, hl. 5.; *Život Konst.*, hl. 14.

líci proti tomuto mínění, více mužům ještě zamilovanému, jest faktum, že naši bratři už opustili Bulharsko, když tam povstalo veliké ono hnutí náboženské, které za několik let přivedlo ku křesťanství národ, jenž dosud zůstal ohromnou většinou pohanský.

Cyryll a Method se odebrali na Moravu již před polovicí roku 864. ¹⁾ a Boris teprve tohoto roku, na konci spíše, nežli na začátku, zahájil hnutí všeobecné, přijav křest z ruky Byzantincovy, maje císaře Michaële za čestného kmotra. ²⁾ O datu křtu, jakož i o okolnostech ho provázejících, není možno pochybovati, kdyžtž nejlepší prameny souvěké jsou úplně jasny a shodny. Tím spíše však můžeme se tázati, zda, jakož dí Nicetas David ve svém *Životě sv. Ignáce*, ³⁾ císař byzantský pohnul kněze (knížete) bulharského ku přijetí křestu způsobem docela pokojným, zasypává je bohatými dary, či zdali podepřel své přání o okázalou demonstraci vojenskou, jak vypravuje pokračovatel Jiřího Mnicha. ⁴⁾ Ale i v tomto případě lze říci, že jedna zpráva nepřekáží druhé.

Co se týče dalšího a postupného obrácení hromadného v národě bulharském, neméně dobře nás

¹⁾ Protože teprve po třech letech a čtyřech měsících, a snad později, vyšli v měsíci září r. 867. — V. *Život Konst.*, hl. 15. a *Legendu vlášskou*, hl. 9. (ap. Ginzl, str. 9.)

²⁾ V listě z r. 864 papež Mikuláš I. mluví o obrácení Borisově jako o projektu ještě neuskutečněném. V. *List Mikuláše I. Ludvíkovi Něm.* (Migne, sv. 119, str. 875, hl. 12.) Rovněž Hinkmar napsal v *Kronice* k r. 864, že v Německu očekávají, kterak král bulharský splní slib, jímž se zavázal státi se křesťanem. V. *Hinkm. Kron.*, a. 864 (Pertz, SS., sv. I. str. 465.) Fotius je ještě zevrubnějším. Ve svém pověstném listě okružním dí, že mezi dobou, kdy Bulhaři počali přijímati víru, díky kázání byzantskému, a dobou, kdy Latíníci vkročili do Bulharska zničit tam Řeků, neuplynula věru dvě léta (V. Migne, P. G., sv. 102, str. 724.) Nuže, missionářové latinští se vydali na cestu do Bulharska koncem r. 866. (V. *Liber Pontificalis*, vyd. Duchesne, sv. II., str. 104; Jaffé-Ewald, *Reg.*, str. 360.), což nezbytně počátky křesťanství bulharského odkládá na r. 865, nebo docela na poslední měsíce roku 864.

³⁾ V. Nicéty paflagonského *Život Ignatiův* (Mansi, sv. 16. str. 246.)

⁴⁾ V. Jiřího Mnicha *Panování Michaela a Theodory*, hl. 16.; Migne, P. G., sv. 109, str. 886.).

poučují souvěcí spisovatelé o mužích, kteří je provedli. Práce tato byla uvedena v proud hlavně Řeky, jež vyslal Fotius, a pokračovali v ní Římané, poslové úřední papeže Mikuláše I. a Hadriana II. Nemluvíme tu o pramenech nesprávných, které tyto zájmy náboženské přivlekly do Bulharska, a z nichž vynikají Armeni,¹⁾ kteří se tam vplazili jako se vplazili málem všude, vštěpujíce své smyšlenky manichejské a připravující půdu budoucím Bogomilcům jedenáctého a dvanáctého století.²⁾

Cyrill a jeho bratr tedy nevyužítkovali cesty své Bulharskem k tomu, aby zasili símě křesťanství v duše, zvláště v duši Borisovu? Jisto jest, jak jsme viděli, že, dal-li se král Bulharský od Byzantinců pokřtiti teprve roku 864., jeho nařízení o přijetí křesťanství je novější. Víme také z listu papeže Mikuláše I., že Bulhaři nevyčkali všichni příkladu svého krále, aby se přiznali ku křesťanství.³⁾ Kdo by tedy připisoval našim bratrům prvotiny pokřesťanění bulharského, nevycházel by, jak se zdá, z území domněnek dovolených. Ale dosud je to pouhou domněnkou, které nemáme práva přijati, leč bychom jí tuto domnělou působnost Cyrilla a Methoda sevřeli v meze velmi úzké.

Jesti zajisté jasno, že bychom, kdyby tato působnost měla nějaký dosah, našli o ní zmínku v životopisech našich apoštolů, totiž v těch, které se i starobylou redakcí doporučují i jistotou informace i vzdáleností ode všeho předsudku zájmů národnostních. A tu ani slova není o Borisovi a Bulharsku v Životě Konstantina, jehož autor přece krok za krokem sleduje a zaznamenává se zálibou a dopodrobna ovoce různých jeho apoštolátů.⁴⁾ Není dále o tom

¹⁾ V. *Responsa Nicolai I. ad Bulgaros*, hl. 16. (Migne, P. L., sv. 119, str. 1015.).

²⁾ Také před devátým stoletím Petr Sicilský dedikoval arcibiskupovi bulharskému své dílo proti manichejským Paulicianům. V. Migne, P. G., sv. 104, str. 1239.

³⁾ V. *List Mikuláše I. Ludvíkovi Něm.* (Migne., P. L., sv. 119, str. 875).

⁴⁾ Definitivním redaktorem tohoto Života není Method, protože se tam cituje (hl. 10.). Ale kloním se k mínění, že skoro celé to dílo je výňatkem z *aktů* Cyrillových, které jeho bratr sám složil.

zmínky v Životě Methoda, který se obyčejně nazývá legenda pannonská, a který se v dobré kritice musí pokládati za nejlepší pramen po Životě Konstantina.¹⁾ Mlčí rovněž o té věci legenda vlašská, která ve formě, v níž ji my máme, je dílem Lva z Ostie, ale v níž se poznávají živly redakce mnohem starší, ne-li současné.²⁾ Jenom spisy nejapně kompilované ve převeliké vzdálenosti od doby událostí, jako legenda moravská,³⁾ anebo příliš patrně prodchnuté předsudky vlasteneckými, jako Život Klimenta,⁴⁾ počínají mluvit o tom, kterak naši dva apoštolové osobně první hlásali evandélium Bulharům.

Konečně jako bychom chtěli z milosti doraziti mínění více svůdné než původní, máme svědectví samého přítele Cyrillova, Anastasia — knihovníka. On jistě věděl, pokud se přidržeti významu, jež mohli míti naši dva bratři v Bulharsku, protože po celé dlouhé měsíce nemoci, na kterou Cyrill umřel v Římě, žil v jeho přátelství a těšil se z přízně jeho okolí.⁵⁾

Nuže, ve zprávě, kterou nám zanechal o různých vlivech, které podle něho spolupůsobily k obrácení Bulharů, Anastasius netoliko ani slova nedí o Cyrillovi

V každém případě máme za základ tohoto *Života* svědectví muže, který dokonale znal svět byzantský a ba i římský té doby. Není-li to Method, jak já myslím, je to aspoň jeden z Byzantinců, kteří provázeli naše apoštoly do Říma.

¹⁾ Zmatení papeže Hadriana II. s Mikulášem I., které tam sledujeme, je důkazem, že není to souvěký spisovatel (v. *Život Meth.*, hl. 6., ap. Ginzl, str. 25.); ale obsah jeho je výtečný a pochodí ze svědectví prvního řádu.

²⁾ Naskytne se nám později příležitost, vytknouti určité různé živly, které vnikly do skladby této legendy. Jsou o té věci mínění sobě navzájem odporující, která vymáhají podrobné zkoušky.

³⁾ V. ap. Ginzl, *Codex*, str. 13.

⁴⁾ Jest dokázáno, že tento *Život Klimenta* nepochodí od arcibiskupa bulharského Theofylakta (v. Migne, P. G., sv. 126. str. 1192.). Nicméně konečná nárazka na krev bulharskou, prolitou : kythy, nevztahuje se, jak někteří míní, na Uhry, kteří jak živi nebyli nazýváni Skythové, nýbrž na Rusy, kteří skutečně krví potřísnili Bulharsko za Nicefora Foky a Cimiska. Dílo to bylo, jak myslím, upraveno kolem r. 967—972.

⁵⁾ Anastasius knihovník, *List Karlovi Holému* (Migne, sv. 129., str. 741.).

a Methodovi, nýbrž knězi římskému jménem Pavlovi vzdává čest, že učil krále Borisa a jeho národ pravdám víry křesťanské.¹⁾

Nicméně ovšem je pravda, že památka Cyrilla a Methoda musí zůstatí nerozlučně spojena s náboženskou historií bulharskou. Třeba už nejméně patnáct let byla církev bulharská řádně ustavena, když značně pocítila vliv našich slavných missionářů; třeba, jak uvidíme, vliv ten byl pouze pohrobuí, ježto ani Cyrilla ani Methoda už nebylo mezi živými: přece tam byl vliv jejich pozoruhodný a účinků dalekosáhlých. Tehdy zajisté Bulharsko přijalo tento jazyk posvátný, tuto liturgii slovanskou, jejíž prvotiny naši bratři právě přinášejí do země moravské, aby je potom sdělilo nesčetným národům; ale přijalo ji vypověděnou ze západu, odsouzenou od papeže, a proto méně schopnou, aby sloučila, než aby nábožensky rozdvojila Slované. Tehdy zajisté naše malá missie, za našich dnů tak plná naděje, utekla se do Bulharska, zbavena jsouc svých pánův a roztrpčena neustálými srážkami se Západany. Pravdu slov těchto poznáme, sledující dramatický osud této malé missie.

Příchod na Moravu.

Přijetí, jakého se dostalo Byzantincům při jejich příchodu na Moravu, nemohlo jim odňati odvahy. Ode břehů Dunaje až po vysoká údolí Moravy bylo vše jakoby okouzleno a osvěženo. Znavení jsouce zpupným jednáním duchovenstva německého, neuzřevše dosud jiných biskupův a kněží než bavorských a švábských, jejichž zbroj více znali než oltář, Moravané nechali se jati sladkou vážností těchto Východanů, starým kře-

¹⁾ Anastasius knihovník: *Předmluva k osmému sněmu obecnému* (Migne, P. L., sv. 129., str. 18.). Historie o tomto malířimnichu jménem Methodovi, který podle historiků desátého století (V. pokračovatele Theofanova, *Panování Mich.*, ap. Migne, P. G. III. sv. 109, str. 177; Symeon Magister, *ibid.* str. 728) namaloval poslední soud pro krále Borise, nemá co činiti s touto událostí. Není-li to čirá legenda, jde tu patrně o docela jinou osobu, než o bratra Cyrillova.

stanstvím byzantským, které mělo dosti času, aby vpravilo duše do forem pokory náboženské. Tito aspoň nepřicházeli do lesů slovanských honit krahujců.

Chrámů se stavěly a věřícími plnily. Neboť místo mluvy cizí, které nerozuměli a která jim byla odporná, naslouchali ve slovanské řeči, své drahé řeči mateřské, tajemstvím Božím. ¹⁾ Na místo zvuků strašlivých a ne-japně tvořených duchovenstva německého slýchali příjemné melodie hellenské, takové, za jaké oba naši bratři díky povinni byli svému rodnému městu Soluni, která se honosila tehdy, že drží žezlo harmonie a svou nádhrou obřadů náboženských, dokonalostí svých zpěvů, jakož i bohatostí svých rouch posvátných vyniká nade všecko, co poznalo staré Řecko nejlepšího. ²⁾

Za okamžik po svých začátcích dílo Cyrilla a Methoda ocitlo se u velikém nebezpečství.

Ryk válečný se náhle rozléhal celým údolím Moravy. Ludvík Německý sám osobně právě převedl Němce na levý břeh Dunaje a oblehl velikou pevnost moravskou Dvinu, která s vrcholu svého ohromného cimbuří střežila přístup do celé země. Než Rostislav, aspoň podle zpráv kronikářů německých, se vyvlekl z této zlé úžiny novým slibem manským, kterého ovšem nemusil více, než druhé, zachovati. ³⁾ Tou měrou se stalo, že po půl čtvrtém létě, třeba neměli od strany německé úplného pokoje, byzantští missionáři šťastně vpravili Moravy do ideí a mravů křesťanských. Ba učinili ještě více pro náboženskou i politickou budoucnost národa. Jazyk mateřský v liturgii, jakož i ve hlásání slova Božího zavedený, odstraniv dlouhé vyučování kandidátů duchovních jazyku řeckému či latinskému, mohl shromáždit kolem našich bratří veliký počet jinochů domácích a urychlit jejich výchovu na kněze, a tak pojistiti přímé dodávání duchovenstva národního.

Na neštěstí Cyrill byl toliko knězem a Method

¹⁾ Slovanština církevní, které užívali Cyrill a Method, jest dialekt slovanský, dnes vymřelý. Ale zdá se velmi, že té doby jí všichni Slované lehce rozuměli.

²⁾ Jan Kamenjata, *De excidio Thessalonicae*, hl. 10. a 11. (Migne, P. G., sv. 109, str. 540. n.).

³⁾ V. *Kroniku Fuld.*, r. 864 (Pertz, SS., sv. I., str. 378).

ani tím ještě nebyl. Nezbyvalo tedy, než rozhodnouti se, ku kterému prameni se obrátiti pro svěcení na kněze a biskupy, bez nichž církev moravská nemohla ani se udržeti ani dokonale ustaviti. Rozluštění této otázky nebylo prosto obtíží. Neboť odtud vyplývaly pro Moravu vzhledem k církvi světící nezbytně jisté svazky poddanosti, jejichž vliv se mohl rozšířiti i za hranice zájmů náboženských.

Není jisto, že by Cyrill a jeho bratr byli především raději pomýšleli na Řím, než na Cařihrad, svou původní církev. Víme toliko, že nepomýšleli na Německo, a proč. Po východu z Moravy, víme jistě, že se odebrali do Benátek se svým malým hloučkem budoucích ordinandů; ale, ležely-li Benátky na cestě do Říma, ležely neméně na cestě do Cařihradu v případě, že by naši bratři, aby se vyhnuli novým dlouhým námahám cesty přes Balkán, byli raději se vrátili domů po moři. Benátky netoliko byly přístavem rozlohou největším, nýbrž i nejlépe zásobeným loďmi ku pravidelnému spojení s Cařihradem. Já aspoň bych se raději naklonil druhé hypotesi, nepřikládaje jí ovšem více solidnosti, než se sluší; myslil bych, že naši missionáři čekali v Benátkách na odjezd první lodi na východ, a jediné proto že je vidíme, jak se zdržují v tomto městě a ve své volné chvíli stkvělými výkony zbraní theologických proti duchovenstvu benátskému hájí své liturgie slovanské.¹⁾

Útočiště v Římě.

Tolik aspoň je jisto, že tam (v Benátkách) jich došlo od sv. Stolice pozvání, které musilo definitivně ustanoviti jejich plán a vložiti osud mladé církve moravské do rukou papežů římských. Papež Mikuláš I. projevil missionářům byzantským touhu je spatřiti a prosil jich, aby k němu přišli. Snad papež využítkoval této příležitosti k tomu, aby informoval Cyrilla a Methoda, že země, ve kterých hlásají evangelium,

¹⁾ V. *Život Konst.*, hl. 16.

podléhají přímo patriarchovi západnímu, a že jenom Římu přísluší zříditi a řídití novou diecesi. Nuže, naši bratři byli z těch Byzantinců, tehdy ještě dosti četných, kteří spojovali lásku ke své vlastní církvi s uctívou poddaností pod první stolec křesťanský. Neváhali tedy vyhověti vyzvání Mikuláše I. Na neštěstí však došla skoro současně do Benátek zpráva, že tento veliký papež právě umřel. Bylo tedy vyčkati, až nástupce bude zvolen; a Cyrill a Method vydali se na cestu do Říma teprve poslední dni měsíce prosince r. 867. nebo na počátku měsíce ledna roku následujícího.¹⁾

Snad se nevydali na cestu bez obavy. Neboť, kdežto dosud neměli pochybnosti zavádějíce nový jazyk do svaté liturgie podle svého zvyku nabytého na východě, kde se sloužívalo tajemství Boží v jazycích nejrozličnějších a mše sv. persky jak řecky, armensky jak syrsky, georgsky jako kopticky; zkušenost, které nabyli v Benátkách, právě je poučila, že se věci jinak mají na západě, že tam existují trilinguisté, totiž lidé přesvědčení, že se úředně nemůže Bůh chváliti leda třemi jazyky, třemi jazyky nápisu na kříži, totiž latinským, řeckým a hebrejským. Bylo se obávati, že se popudlivost jistých Římanů také probudí při pohledu na tyto Byzantce, a že v missii naší vzniklé tak daleko od jejich hranic na území, které jí nepatřilo, nebudou viděti, leda novou usurpaci patriarchatu cařihradského na právech sv. Stolic. Než Cyrill a Method mimo ryzost svých záměrů spoléhali velmi, že si je nakloní vlivem neocenitelného daru, kterým tehdy zamýšleli obohatiti město věčné. V kročili do Říma nesouce na svých ramenou relikviář papeže sv. Klimenta, který jich neopustil od Chersonesu a který učinili jako prostředníkem a talismanem svého apoštolátu.

Mimo to jejich příchod se setkal s okolnostmi v jisté příčině velmi příznivými. Nový papež Hadrian II. byl samá dobrota; jeho duch, otevřený všem myšlenkám

¹⁾ *Život Konst.*, hl. 17, str. 45; *Život Meth.*, ap. Ginzel, str. 25; Anastasius — knihovník, *List Karlovi Holému* (Migne, sv. 129, str. 741).

šlechetným, byl by jistě nezamítl novoty smělé, za kterou jej přišli žádat, kdyby jenom byl nenarazil ve svém okolí na odpor velmi ohnivý. Ale byli-li v okolí tom velmi smíšeném lidé ochotní řídit se zájmy jenom politickými a rozkazem ještě snad více lidským, byli tam také jiní, kteří se dali zaujati jediné zájmy národů náboženskými. U těchto apoštolům byzantským veliké ctnosti, učenost, oddanost ke sv. Stoliči pojistily úplný zdar. Duševní stav prvních, odpovídající obecné situaci politické, připouštěl, aby i oni se stali příznivci záležitosti moravské, a aby mezi předními přáteli Cyrilla a Methoda místo zaujaly dvě osoby, které by v jiných okolnostech snad byly jejich nejurputnějšími nepřáteli.

Německo těšilo se tehdy pramalé důvěře u dvora římského. Císařský trůn byl v rukou rodu Karlovců italských, a jestliže papež podle původní smlouvy byl zavázán, aby dopomáhal císaři k opětnému nabytí všech jeho práv, jakož zase sám od něho očekával ochranu všech svých, přece nebyl povinen stejně pečovati o všechny ty rozstrkané části říše. Ostatek, knížata německá osobně nepožívala obecné přízně Římanů. Byliť mezi nimi mužové přehnaně spořiví s peněženkou příliš tuze uzavřenou. Srovnávali je v této příčině s králem Francie západní, s Karlem Holým, který si štědrými dary dovedl zjednatí přívržencův i u dvorů papežských.¹⁾ Tyto věci se ovšem nemohly týkati leda jenom jistých kruhů u sv. Stolice; ale král Ludvík a s ním episkopát německý zavdali příčinu k obzvláštní roztrpčenosti papeže Mikuláše I., špatně jej podporující v záležitosti rozvodu Lotharova. Proto, když vzpomněli v Římě, že císařská koruna brzo bude musit býti přenesena na jiný rod, — císař Ludvík neměl dědice po meči, — nemyslili na královský rod německý. Všechno naznačovalo budoucím císařem Karla Holého.²⁾

¹⁾ Na nejméně dvoru papeže Mikuláše I. — V. *List Hadriana II. Karlu Holému* (Migne, sv. 122, str. 1319).

²⁾ Hadrian II. si ho přál (V. *List Hadriana II. Karlu Holému*, ap. Migne ib.), jako před ním Mikuláš I. (V. *List Jana VIII. biskupům bavorským*, ap. Migne, sv. 126, str. 669).

Méně, než kdo jiný, apokrisiář sv. Stolice, všemohoucí Arsenius, měl tehdy chuť podporovati úmysly německé. Leželaf mu ještě na srdci velmi těžká nehoda, kterou mu způsobil nedávno král německý a především jeden biskup bavorský, ten totiž, který záhy vytáhl polem proti missionářům byzantským, Arno Frisinský. Roku minulého totiž Arsenius, vracaje se z Francie Bavorskem do Italie, sbíral podle návodu přijatého od papeže Mikuláše I. značné důchody, které měla sv. Stolica v této zemi. Muži, jehož zamilovaným hříchem byla, podle zpráv současných, láska u nádheře a lakota, bylo tu veliké pokušení; a apokrisiář římský se jím dal svěsti. Peníze určené pro pokladnu papežskou přišly do jeho soukromé pokladnice, a když po jeho návratu papež žádal, aby vydal počet, počestný příjemce zapřel, že nic neobdržel. Mikuláš I., jak se zdá, stěžoval si u Ludvíka Německého, kterýž se své strany pátral a poznal pravdu; tak že jednoho krásného dne přišel z Němec do Říma posel císařův a papeži celé tajemství vysvětlil.¹⁾ To musilo popuditi Arsenia proti Němcům a zvláště proti Arnonovi Frisinskému. Byloť patrno, že první věc udal on, protože, jak se dovídáme z listů Jana VIII., měl tehdy stálý úřad, přijímati a zasílati do Říma důchody sv. Stolice,²⁾ a tentokráte, kdy peníze byly v rukou apokrisiářových, byl vzdálen z podezření z krádeže.

Po takové ráně Arsenius by byl bezpochyby pozbyl svého vysokého úřadu, kdyby vskutku nebyl závisel tak na císaři, jak na papeži. Mikuláš I. dokročil naň přísně proto. Jedenkrát docela, když nadutý biskup ten se dostavil na průvod z paláce, oděn jsa v nádherný kožich po způsobě židů, papež rozlobiv se, poručil mu jíti a obléci se po způsobě více domácím.³⁾ Než při nastoupení Hadriana II. schopný apokrisiář znova nabyl důvěry větší, než kdy jindy, tak že jeho

¹⁾ V. List Mikuláše I. Ludvíkovi Něm. (Migne, sv. 119, str. 1178).

²⁾ V. List Jana VIII. Arnonovi Fris. (Migne, sv. 126, ep. 1.; *Neues Archiv*, sv. 5, str. 304, č. 22.)

³⁾ V. Jan jáhen, *Vita Gregorii Magni*, kn. 4., hl. 1. (Migne, P. L., sv. 75, str. 207.)

vlastní syn, neméně schopný knihovník Anastasius, si skoro stěžoval, že je příliš veliká.¹⁾

Pro zdar missie moravské přízeň Arseniova byla zvláště výhodna, protože jí zjedнала zároveň přízeň jeho syna, muže to tehdy v Římě nejhledanějšího ve všech otázkách vědy církevní i světské, který snad jediný svou hlubokou znalostí řečtiny, jakož i rozsahem svého vzdělání byl úplně s to, aby se výhodně domluvil s učiteli byzantskými a je uvedl k sv. Stolici a mezi duchovenstvo římské.

Tak skoro při každé příležitosti, kdy Cyrill se svým průvodem byli pozváni na služby Boží k sv. Petru, sv. Petronille, sv. Ondřeji, sv. Pavlu, podporovali je Arsenius a Anastasius-knihovník.²⁾

Pod touto mocnou protekcí vše rychle pokračovalo po vůli našich bratrů. Nová liturgie slovanská došla bezprostřední nejvyšší approbace. Hadrian II. ráčil sám položit posvátné knihy na oltář ve chrámě P. Marie u Jesliček a obcovati bohoslužbám v jazyku slovanském konaným. Druhý den rozkázal ordinovati učeníky moravské. Method byl vysvěcen na kněze s některými svými druhy. Ostatní přijali jáhenství.³⁾

Málem však by bylo vše se zhatilo nenadálým vystoupením osoby třetí, neméně mocné.

Řím se ještě rozléhal pozdravy, kterými vítal příchod missionářů byzantských a svaté ostatky svatého papeže Klimenta, když tu jeho duchovenstvo s lidem se ubíralo znova mimo hradby naproti biskupovi, stojícímu tehdy na vrcholu slavné pověsti. Formosus se vracel z Bulharska se slavnou zásluhou, že získal sám také národ slovanský církvi římské, s aureolou apoštolátu, jehož jenom stkvělý zdar a krásné ovoce bylo viděti.⁴⁾ Ale na neštěstí se vracel také velmi roztrpčen

¹⁾ V. List *Anastasia* — knihovníka *Adonovi* (Migne, sv. 129, str. 742).

²⁾ »Adjuti ab Arsenio episcopo et ab Anastasio bibliothecario«. *Život Konst.*, hl. 17.

³⁾ V. *Život Konst.*, ibid.; *Život Meth.*, hl. 6., ap. Ginzel, str. 25.

⁴⁾ V. *Invectiva in Romam*, ap. Dümmler, *Gesta Berengarii*, str. 137, 147.

svým zápasem s Řeky, více než kdy jindy pobouřen proti patriarchátu Cařihradskému, proti Photiovi, který jej právě okázale vyloučil z církve okružním listem, adresovaným na celý Východ.¹⁾ Za takových okolností biskup z Porta podle své povahy nemohl leda okem nedůvěřivým patřiti na Řeky naše, kteří si osobili právo hlásati evangélium Moravanům, beze vší jiné delegace církevní mimo Photiovu, a kteří se v této příčině nelišili nikterak od Byzantincův, od kterých on právě tak obratně očistil Bulharsko. Tak viděti jej mezi protivníky, mezi trilinguisty, kteří měli svou stranu také už v Římě jako v Benátkách. Formosus upustil dobrovolně od svých předsudků, přesvědčiv se, že Cyrill a Method mají na nejméně tu zásluhu, že jsou velmi oddáni sv. Stolicí, a že ani v nejmenším neschvalují vzpoury Photiovy, či, jak se mně zdá pravdě podobnější, papež Hadrian II. vyřkl dosti vznešené a jasné slovo, aby zlomil všecken odpor. Faktum je, že Formosus musil změnití smýšlení, a za trpkého, tak často v životě jeho se opakujícího posměchu osudu musil sám s biskupem velletrijským, Gauderichem, ordinovati na kněze Reka Methoda a jeho žáky moravské.²⁾

Svatá Stolica zajisté netajila si toho, že právě notnou ránu zasadila vlivu německému, potvrzujíc svou nejvyšší autoritou liturgické užívání jazyka slovanského. Nemohla také nepředvídati, že zavedení obřadu národního neodvratně ze zemí slovanských odstraní duchovenstvo cizí, a že tak panství politické Německa pozbude v panství náboženském svého nejlepšího pomocníka. Nezavinil toho papež Hadrian II., že rána ta nebyla hned z počátku notnější a emancipace úplnější. Moravané byli by měli svého biskupa doma, nezávi-

¹⁾ Migne, P. G., sv. 102, str. 736.

²⁾ Jména obou biskupů světitelů Formosa a Gaudericha jsou uvedena v *Životě Konst.* (hl. 17). *Život Meth.* se spokojuje zprávou, že tato ordinace byla svěřena »episcopo cuidam qui eodem morbo (trilinguistě) laboraverat (hl. 6).. Ale Gruderich jistě nehrál této úlohy protivníka, jež se na obrat tak dobře hodí povaze Formosově. Ostatek biskup velletrijský se prokázal tak málo nepřiznivým k apoštolům slovanským, že sám chtěl sepsati život sv. Klimenta a nalezení jeho ostatků Cyrillem a Methodem.

slého na biskupu německém, kdyby byla smrt nezmařila příliš záhy nástroje, kterým si chtěla posloužiti politika papežská. ¹⁾ Cyrill cítil po několika týdnech svého pobytu v Římě, že jeho duch jej opouští. Zbožný náš filosof konečně se blížil k té moudrosti Božské, k té věčné kráse, o jejímž tajemství snil po celý svůj život, jak je proniknouti. Smrtelný zápas, tichý a sladký, trval až do 14. dne měsíce února roku 869. Ten den, leže v černém rouchu mnichů byzantských a obklopen jsa svými bratry moravskými, z nichž každého políbil na rozloučenou, Cyrill vydechl duši pokojně, v poslední vzpomínce na drahou Slavii, kterou tak miloval. ²⁾

Ale co se týče toho, že byl zadržen plán pojatý sv. Stolicí na zřízení diecése slovanské nezávislé na Německu, plán ten měl býti nyní jenom lépe proveden a v rozměrech jinak pozoruhodných. Dosud šlo jen o náboženské vybavení říše Rostislavovy. Hadrian II. však následkem posledních událostí právě uznal za dobré rozšířiti stejnou přízeň na všechny země slovanské, více méně závislé na Německu, které se rozkládají od pramenů Labe a Moravy až na levý břeh Sávy.

Kouzlo nové bohoslužby národní, jedenkrát zavedené do jednoho koutu země slovanské, musilo věru ponenáhlu lákati k sobě sousední větve téhož plemene. Mohlo se vskutku říci, že, kdyby lidé nemohli nebo nechtěli, byly by hory moravské a ptáci rovin dunajských roznesli všude semeno slova výsvobodného. Již cestou do Benátek slovanské kníže blatenské, Kocel, prosil Cyrilla a Methoda, aby jej poučili o nové bohoslužbě, a podařilo se mu, že několik učeníků morav-

¹⁾ Jest ještě pro mnohé otázkou, obdržel-li Cyrill skutečně svěcení biskupské. *Translatio* čili *legenda vlašská* to tvrdí (ap. Ginzl, hl. 9., str. 10.) a staré tradice ji podporují. Ale zbývá nám za odpověď mlčení *Života Konst.* a *Života Meth.* či *legendy pannonské*.

²⁾ V. *Život Konst.*, hl. 18. Podle Ginzla Cyrill umřel o rok dříve, 14. února 868 (V. *Geschichte der Slavenap.*, str. 49.), a já jsem se kdysi přidal k tomuto mínění (V. *De Anastasio bibliothecario*, str. 214.) Ale svědectví *Života Konst.* je příliš závažno, abychom ho pominuli, zvláště tehdy, kdy není příčiny.

ských v jeho říši zůstavili.¹⁾ Když pak zvěděl, co se stalo v Římě, ještě více oživila jeho touha po účasti na týchž výsadách, kterých se dostalo jeho sousedu moravskému.

Method, na němž spočívalo nyní celé břímě podniků, byl tedy vyslán od Hadriana II. domluvit se s Kocelem,²⁾ a věc se mu tak zdařila, že při jeho návratu k sv. Stolicí bylo hotovou událostí, že budou spojeni v jedinou provincii církevní pod Methodem, prvním arcibiskupem, všecky země bývalé Pannonie římské, rozmnožené na východ i sever větvemi slovanskými, které už jsou nebo budou získány pro víru křesťanskou.³⁾

Teď už nebyly pouze nároky biskupa pasovského na Moravu mařeny. Arcibiskup solnohradský byl zasažen ještě citelněji. Papež zvracel právě dílo Karla Velikého, který po způsobu císařů řeckých sobě dovolil zvětšiti území této diecése všemi zeměmi, ležícími mezi Rábou a Dunajem.⁴⁾ V pravdě Solnohrad měl právo stěžovati si do přísnosti tohoto počínání. Co mu bylo odňato, nebyla, jako na Moravě, církev nová a vzdělaná především rukama jinýma, nýbrž to byla cena dlouhých let práce apoštolské a správy církevní.⁵⁾ V krajině poblatenské Bavoři, věříme-li jim aspoň, vystavěli četné kostely, zřídili farnosti, a pokud se týče věci méně vznešené, jakkoli ne vždy nejhlostejnější, měli tam pěkné důchody a vydatný majetek.

¹⁾ *Život Konst.*, hl. 15.

²⁾ *List Hadrianův Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi*; ap. Ginzl, *Codex*, str. 45. Ginzl zavrhl autentičnost tohoto listu beze všeho vážného důvodu (V. Dümmler, v *Archivu Pertzově*, sv. 13, str. 145. nn). Podle mého soudu až na formuli počáteční: *Gloria in excelsis*, etc. vše dokazuje autentičnost tohoto listu, neboť nalézáme formuli podobnou ve více jiných listech Hadriana II. (V. Migne, sv. 122 list 4. a 21).

³⁾ V. *Život Meth.*, hl. 8.; *List Jana VIII. Montemirovi* (Jaffé-Ewald, č. 2973).

⁴⁾ V. *Historia conversionis Carentanorum*; ap. Ginzl, str. 49.

⁵⁾ V. *Hist. con. Car.*, *ib.*, str. 53. nn. Jakkoli tato zajímavá zpráva pravdě podobně přehání, preciznost podrobností je tu příliš veliká, aby v ní nebyla také hojnost pravdy.

Tak bylo očekávati s jejich strany zuřivý útok na tohoto cizího arcibiskupa, který přišel rušiti zájmy, pokládané za nejsvětější, na tohoto Řeka zvrhlého, který činil nároky na to, aby odtrhl Slované německému, takořka přirozenému poddanství manskému. Ale Method se své strany jim hned dokázal, že ještě docela nevymizela s povrchu zemského všechna ráznost starodávné vzdělanosti řecké, že staříčkový úředník byzantský s úplným zdarem může se měřiti s barbary bavorskými a švábskými, teprve nedávno otesanými. Tímto mužem byla by snad Morava byla zachráněna, kdyby se byla sama nevzdala.

Odpor německý.

Dějiny Moravy věru pokročily od té doby, co ji naši bratři opustili. Hvězda Rostislavova zbledla, a abych mluvil řečí staré národní poesie, střela neštěstí pronikla hrud' slovanskou.

Skoro tutéž hodinu, kdy učenci moravští lkali kolem Cyrilla, v Pánu zesnulého, královské město Řezno konalo slavnost. Všechny zvony zněly radostně, zvěstující Německu porážku nejobávanějšího náměstka Rostislavova, Hermana Gundekara, který se zrádně dal do služeb krále moravského.¹⁾ Biskupská ordinace Methodova stala se za znamení velmi smutného. Téhož času, v létě r. 869, padla v ruce Němců se svými poklady, ode dávna nahromaděnými, stará pevnost Velehrad, chloub a záštita Moravy.²⁾ A ještě smutnější divadlo objevilo se novému arcibiskupovi, když přišel konečně do údolí Moravy, na začátku r. 870. Roztržka panovala v lůně rodiny Rostislavovy. Moc moudrého panovníka toho, jemuž Morava byla povinna díky za svou první velikost, byla tajně podkopána jeho synovcem Svatoplukem, mladým a živým to knížetem, který později svou zemi vyzdobil nejpodivuhodnějším le-

¹⁾ V. *Kroniku Fuld.* r. 869.

²⁾ *Ibid.* F. G. Richter, *Annalen der d. Gesch.*, str. 414.

skem, než který pro tento okamžik ji chtěl jenom zraditi, vydávaje svého nešťastného strýce Němcům v pomstu.

Method se navrátil na Moravu jenom aby spatřil Rostislava spoutaného řetězy, svou milou církev zabranou Němci a sebe odvečeného se starým králem do nenáviděné země švábské. ¹⁾

A nyní počalo pro slovutného apoštola slovanského mučeníctví tříleté, jehož smutné děje teprve objevem prvních listů papeže Jana VIII. v museu britském jsme poznali. Aby se pronásledování zahalilo pod roušku soudu kanonického, držán jakýsi sněm v přítomnosti Ludvíka Německého na území bavorském k samému konci r. 870. ²⁾ Tam si dali dostaveníčko biskupové, kteří byli největšími nepřáteli Methodovými: Alvin solnohradský, Arno frisinský a Hermanrich pasovský. Byli to, podle domácího vyjádření slovanského, havrani němečtí, kteří se vrhli na sokola moravského. Neohrožený Method, provázeje své výklady obratností své byzantské logiky, rozčiloval své soupeře, kteří méně vycvičení jsouce v tomto způsobu šermířství důvody

¹⁾ V. *Kroniku Fuld.*, r. 870.

²⁾ Snad mně někdo vytkne jako cizí moje mínění o přesném datu věznění a soudu Methodova. Hle moje důvody. Papež Jan VIII. dává ve svém listě ze dne 14. května r. 873 výslovně, že přede třemi roky Methoděj byl svržen se svého stolce (V. *Instrukce dané legátovi Pavlu Ankyňskému*, ap. Jaffé-Ewald, *Reg.* č. 2976), z čehož plyne, že byl jat kolem 14. května 870. Nuže bylo to právě tehdy, když byl jat Rostislav a Moravy zmocnil se Karloman (V. *Kron. Fuld.* r. 870 str. 382.; Böhmer-Mühlbacher, *Regesta imperii* č. 1436 b). Za druhé: Podle *Života Meth.* byl Method po svém rozsudku ve vazbě dva a půl roku (V. *Život Meth.*, hl. 9). Byl tedy vazby sprostěn na zakročení Jana VIII. učiněná v květnu r. 873 (V. *Život Meth.*, *ib.*; Jaffé-Ewald, č. 2975—2980), tak že rozsudek nad ním vynesena byl v listopadu nebo v prosinci r. 870, což se co nejlépe srovnává s jinými zprávami z listů Janových vzatými, kde se praví, že byl Method odsouzen za tuhé zimy, a se svědectvími *Života Meth.* a *Kroniky Fuld.*, z nichž první nás poučuje, že král německý, »nepřítel Moravanů«, byl na soudě Methodově (V. *Život Meth.*, hl. 9), druhá pak, že v listopadu r. 870 Ludvík Německý veliký soud konal na území bavorském v záležitostech moravských (V. *Kroniku Fuld.* r. 870). Nemohu tedy podepsati mínění P. Rattingra, který klade sněm, na němž byl souzen Method, na podzim roku 871 (V. *Stimmen aus Maria-Laach*, sv. 22, str. 400. nn).

nahrazovali pěstmi a políčky.¹⁾ Hermanrich pasovský se ukázal zvláště násilným, protože měl na věci obzvláštní zájem. Tento, ob čas spisovatel životů svatých, dostavil se do sálu v oděvu jezdeckém, s bičem v ruce. Najednou bylo viděti, jak se žene proti arcibiskupu pannonskému, aby jej bičem do tváře udeřil. Přítomní sotva stačili zameziti takové barbarství.²⁾

Bylo uprostřed zimy. Bez milosrdenství pro jeho stáří — Method tehdy nemohl míti méně než šedesát let — zanechali ho ve vězení, všem větrům otevřeném,³⁾ snad ve vrchním patře některé, nedobře uzavřené věže, jak později Čecha Jana Husa. Vzpomínám si aspoň, když jsem, vystoupiv na starou věž Gottliebenskou dosud tak divokou v pouzdře tmavého břectanu, ocitl se před onou hroznou dřevěnou klecí, v níž žil velmi pověstný mistr pražský, tu mysl má, nespouštějíc ovšem se zřetele osoby a okolností, neodolatelně se nesla do doby Hermanricha pasovského. Otevřeným obloukem pátral můj zrak na druhém břehu širokého Rýna po neznámém koutě švábském, kde ve větru a sněhu Method tak ukrutně trpěl za zločin, že se pokusil o to, aby Slovanů vyrvál z panství germánského.⁴⁾

Mohlo se tedy důvěřovati, že tentokráte vše se dobře skončilo. Z Říma nepřicházela protestace, poněvadž tam nic nevěděli. Zdá se věru, že dán byl rozkaz po Německu, aby se zabránil kterékoli zprávě přístup k sv. Stolicí.

Aby toho snáze došli, sáhli bezpochyby rukou na nejoddanější učeníky Methodovy, zvláště na těch několik mnichů řeckých, kteří ho neopustili od východu z Cařihradu. Skutečně, Method už byl více než dvě

¹⁾ »Colaphis affligentes«. *Instrukce papeže Jana VIII.* dané Pavlovi Ankynskému (Jaffé-Ewald, č. 2976). Srv. *Život Meth.* hl. 9.

²⁾ »In episcoporum concilium tractum equino flagello percuteres nisi prohibereris ab aliis«. *List Jana VIII. Hermanrichovi pasov.* (*Neues Archiv*, sv. 5, str. 303).

³⁾ »Carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans«. *List Jana VIII. Herm. pasov., ih.*

⁴⁾ Podle *legendy pannonské* byl Method vězněn »ve Švábsích« (*Život Meth.*, str. 28). Ale tehdy, jakož dnes, Slované nazývali Šváby všechny národy jazyka německého.

léta v žaláři, a v okolí papežově měli jenom temnou potuchu o posledních událostech moravských. Důkazem toho jest okolnost, že jedna hlavní jednající osoba v tomto dramatě, biskup frisinský, přišel do Říma po práci na počátku papežování Jana VIII., mohl si dovoliti drzou odpověď, otázan byv o Methodovi, že této osoby ani nezná.¹⁾

Prostřednictví Jana VIII.

Právě na počátku měsíce května téhož roku 873 stav věcí náhle změnil svou tvářnost. Jeden vězeň, nepochybně mnich Lazar, šťastně uprchl a přišel k papeži.²⁾ Jan VIII., který byl teprv pět měsíců papežem, nebyl přítelem liturgie slovanské. Podle jeho soudu neslušel službám Božím leč jazyk latinský a řecký.³⁾ Snad také tušil nebezpečí pro víru v užívání tohoto jazyka, Římanům neznámého, a tázal se, když zmenší vliv Němců, nezmenší-li tento obřad cizí zároveň působnosti a dohledu sv. Stolicе na církve slovanské. Tak s této strany jeho rozhodnutí bylo kategorické. Poslovi svému Pavlovi, biskupu ankynskému, kterého ihned odeslal do Bavor, Jan VIII. dal rozkaz, aby zapověděl Methodovi užívání liturgie v jazyku slovanském. Pouze kázání v tomto jazyku bylo mu dovoleno.⁴⁾

Ale papež římský v této záležitosti viděl jinou věc, než otázku liturgickou. Byl tu vyřknut rozsudek proti všem pravidlům kanonickým, protože arcibiskup, jakým byl Method, nemohl býti souzen leda od patriarchy a v našem případě od sv. Stolicе. A Jan VIII., třeba sám nebýval něžný, kdykoli sobě byl vědom, že jedná spravedlivě, nesnesl u jiných nedostatku spravedlnosti a lásky bliženské. V našem případě bylo

¹⁾ *List Jana VIII. Arnonovi Fris. (Neues Archiv sv. 5, str. 304).*

²⁾ V. Jaffé-Ewald, *Reg.*, č. 2976.

³⁾ »*Vel in Latina, vel in Graeca lingua, sicut Ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa cantat*«. *List Jana VIII. Methodovi.* (Migne, sv. 126, str. 850.)

⁴⁾ *Ibid.* a Jaffé-Ewald, č. 2978.

především zvráceno dílo, zbudované papežem římským, usurpace diecése, kterou směla znova zříditi jenom sv. Stolica. Jan VIII. zavedl vyšetřování v archivech late-ranských a přesvědčil se tak, že druhdy na celém území pannonském moc duchovní vyšla jediné od papežů římských. Co se stalo po Karlu Velikém nikterak se ho netýkalo, protože ku promlčení práva dobytého neuplynul ještě dostatečný počet let, tím méně ku promlčení výsad Stolice Apoštolské, které se nemohou nikdy promlčeti.¹⁾

Biskupové němečtí obdrželi prostřednictvím legata Pavla ankynského napomenutí, které nemělo nedostatek ani jasnosti ani trpkosti. Rozkázáno jim zdržeti se vši bohoslužby, dokud neuvedou Methoda ve stav, z něhož jej odvedli. Rozkázáno jim také, chtějí-li vésti při, aby přišli do Říma řádným rokováním hájiti svého práva.²⁾ Oni však se střehli tak učiniti. Ton listu papežského, výraz nevole, který probleskoval z každého slova ku největší cti povahy Janovy, nenechal jich v pochybnosti o výsledku rokování. Hermanrich byl vyléčen z divokosti zvířecí a jmenovitě vyobcován byv pochopil, že se sluší činiti rozdíl mezi koněm německým a arcibiskupem slovanským.

Rázná spravedlivost Jana VIII. na neštěstí nezachránila Methoda leč, aby jej nechala u vězení s nebezpečím novým, tím hroznějším, protože hrozilo od těch právě, kterým nejvíce mělo záležeti na jeho zachránění.

Německo dávno se stalo neškodným. Svatopluk, využitkovav Němců na potlačení svého strýce Rostislava, obrátil se proti nim a porážkami slavnými, bez přestání po sobě následujícími, ranám naň letícím se po každé s podivuhodnou obratností vymykaje, tento kníže neobyčejný, smělý jako blesk, hladký jako had, pravý to typ a stkvělý vzor svého plemene, zjednal Moravě osudy nejslavnější. Method po svém vysvobození se odebral k němu s legatem sv. Stolice, neboť souvere-nita německá, která, jak se zdá, tehdy více než kdy

¹⁾ V. Jaffé-Ewald, č. 2970 a 2975.

²⁾ V. *ibid.*, 2975—2980.

jindy tížila řiši pannonskou, nedovolovala mu vrátiti se ke Kocelovi.¹⁾ Svatopluk sám pro sebe byl by zajisté si jenom vážil tohoto arbibiskupa byzantského, vlastence většího, než který syn Moravy. Ale jeho okolí zmítáno bylo pleticháři cizinskými: Benátčanem, jako byl kněz Jan, u něhož přísaha byla bezcenná,²⁾ Němcem, jako Wiching, jehož jméno zůstalo spravedlivě v nekalé pověsti u Slovanů. Těmto licoměrníkům, které živily poklesky knížete, přísný Method byl nepřitelem, ten Method, kterýž bez obavy upozornil Svatopluka, že jeho záliba v ženských jej zničí.³⁾ Nemohouce na ten okamžik zviklati jeho důvěry u krále moravského, aniž se odvažující zjevně se prohlásiti proti němu, ustanovili se, že jej zničí v mysli papeže Jana VIII. a tak jej zbaví nejpevnější opory.

Method, jako všichni Byzantinci jeho doby, zdráhal se uvésti do oficielního vyznání víry formuli *Filioque*, kterouž západ skoro všeobecně byl přijal na zřetelné svědectví, že Duch sv. vychází zároveň z Otce i Syna. Vynechávání neobsahovalo nezbytně žádného podstatného rozdílu s latiníky o základní nauce. To věděli a uznávali v Římě,⁴⁾ avšak v očích Němců bylo zde formální kacírství, které se mělo bez ohledů vykořeniti.

Mimo to arcibiskup pannonský, přesvědčen jsa o tom, že zánikem liturgie slovanské zahyne i církev moravská tak, že se navrátí Němci, nevěřil, že smí poslechnouti rozkazů Jana VIII. Proto i dále zpíval mši sv. v národním jazyku slovanském.⁵⁾ I obžalovali jej v Římě roku 879, netušíce, že mu tak připraví nový triumf a liturgii slovanské zjednají nové, rozhodnější approbace.

Z počátku Jan VIII. nepojal věcí s lepší stránky. List velmi krátký, ale také velmi jasný, jak už je uměl diktovati, byl poslán na Moravu, znova ospravedlňuje arcibiskupa, jako druhdy skrze legata Pavla ankynského,

¹⁾ V. *Život Meth.*, hl. 10; Jaffé-Ewald, č. 2976.

²⁾ *Kronika Fuld.*, r. 874.

³⁾ V. *Život Klím.*, ap. Ginzl, str. 38.

⁴⁾ V. *Vita Leonis III. v Liber Pontificalis*, vyd. Duchesne, sv. 2., str. 46, č. 110.

⁵⁾ V. *List Jana VIII. Methodovi* (Migne, sv. 126, str. 850).

a ukládaje mu mimo to, aby přišel do Říma, vyznat svého učení.¹⁾ Method uposlechl, aniž mu toho bylo litovati. Duch otevřený a rázný, jakého měl Jan VIII., záležitost arcibiskupa moravského rychle vyřídil. Papež uznal a prohlásil slavně jeho pravověrnost. Ba zašel ještě dále: bez obavy, že by sobě zdánlivě odporoval, týmž pérem, které napsalo Methodovi před rokem, že jedině v latině a řečtině se smí slaviti sv. liturgie, tentokráte oznámil knížeti moravskému, že ani víra, ani svatá nauka nebrání nikde, aby se nezpívala mše slovansky, protože Bůh je původcem tohoto jazyka právě tak, jako jazyků latinského, řeckého a hebrejského.²⁾

Tímto skutkem byl by snad Jan VIII. na vždy zajistil budoucnost liturgii slovanské, kdyby zároveň na důtklivé prosby Svatoplukovy nebyl udělil svěcení biskupského knězi německému Wichingovi a nepřidělil arcibiskupovi moravskému za spolupracovníka a suffragana jeho nejhroznějšího nepřitele.³⁾

Nechtěje zhotovil Jan VIII. právě hlavní nástroj na zničenou svého vlastního díla; opatřil takorča první nit ku pletichám zavlým, do nichž byl jednoho dne nástupce jeho Štěpán V. zapleten.

Zničení náboženského slavismu na západě.

Snad si ještě pamatujeme, kterak po nalezení originálu a pořádku registra Jana VIII., které se dnes chová v archivech vatikánských, vzbudili jsme potuchu, že tato historie starých listů papírových nepotěšila toliko srdce knihovníků, nýbrž mohla nad to neočekávaně objasniti otázky obecnější a běžnější.⁴⁾ Nikdo zajisté nemůže dokonale vypověděti, co by se bylo stalo se světem slovanským, kdyby se bylo veliké Moravě Svatoplukově podařilo udržeti se s institucemi

¹⁾ *List Jana VIII. Methodovi (ib.).*

²⁾ »Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat sive missas in eadem slavinica lingua canere, etc.« *List Jana VIII. Svatoplukovi* (Migne, sv. 126, str. 906).

³⁾ *ib.*

⁴⁾ Lapôtre připomíná tu, co napsal ve svém díle na str. 15. a nn.

náboženskými, které jí přinesli dva bratři byzantští Cyrill a Method. Mnoho příčin nepředvídaných může působiti na rozvoj a osud národů, tak že nemůžeme právem absolutně něco tvrditi o těch, které jsme poznali. Třeba však nicméně vyznati, že v díle organizatorů byzantských bylo cosi, čím se probouzelo u Moravanů vědomí národní, nejúčinnější princip velikosti národů; třeba vyznati, že svým jazykem národním, jakožto orgánem ideí náboženských a následovně vši vzdělanosti rozumové i mravní, Slované střední byli by k sobě více přilnuli a více se sesílili pro odpor proti útokům jak svých sousedů německých, tak národů jiných. Bylo by se jim tak podařilo proti Němcům a Maďarům se ustaviti v jeden veliký národ nezávislý a vyhnouti se tomu rozkouskování, tomu poddanství, které zůstalo jizvou a pokořením světa slovanského? Na tuto otázku, jak se zdá, nemožno určitě odpověděti.

Z těch, kdož především dbají zájmů náboženských, mnozí míní, že udržením slovanské liturgie na Moravě bylo by se vyhnulo aspoň dualismu náboženskému, jiné to jizvě světa slovanského a největší snad překážce sjednocení jeho tak žádoucího.

Církev římská, tak praví tito, byla by k sobě přitáhla celou velikou rodinu slovanskou, kdyby byla použila vnařidla bohoslužby národní, místo aby výhodnosti její vzdala se ve prospěch církve řecké, která jí využítkovala, aby Slovanům ducha svého sdělila a je do svého schismatu zavlékla. Ba, někteří myslí, že ještě není příliš pozdě, aby se znova učinil pokus, a v tomto domnění vidí den, kdy jednota s Římem nebude již Slovanu brániti, aby neposlouchal služeb Božích v nářečí své vlasti.

V této příčině ovšem snad zabíhá příliš daleko, kdo tak dalekosáhlé účinky připisuje institucím Cyrilla a Methoda. Ale pouhé faktum, že se takové otázky přetrásají a že se takové naděje neustále připínají na dílo apoštolů byzantských, dodává váhy všemu, co může změnití stanovisko v úkolu, který tu hrála sv. Stolica, a v zodpovědnosti, kterou na sebe vzala.

Vzdávajíce vši patřičnou úctu korespondenci

Jana VIII., zachované ve starém rukopise monte-kassinském, nyní ve Vatikáně; ukazující přímý původ a dokonalou shodu tohoto registra s registrem původním, zhotoveným původně kanceláří římskou, dokázali jsme už první věc, že totiž je naprosto nemožno upříti dílu Methodovu, že bylo úplně a neomezeně potvrzeno od Stolicе apoštolské.¹⁾ Listina, která je potvrzuje, a kterou Jan VIII. odevzdal arcibiskupovi moravskému, když přišel r. 880 do Říma, nalézá se v registru vatikánském,²⁾ a obsah její je tak jasný, že vylučuje vši dvojsmyslnost. Papež římský tu autoritativně dovoluje netoliko kázání a jisté modlitby v jazyku slovanském, nýbrž vůbec všechny obřady, hodinky, čtení, mši, formuláře nejposvátnější a nejvlastnější liturgii křesťanské.³⁾ Liturgie slovanská pak je tu autorisována ne snad z milosti a na čas, nýbrž zásadou trvalou, že totiž všechny jazyky, pochodíce od Boha, jsou rovně schopny ku chválám a slávám jeho, třeba některé z nich byly výhodnější, jako latinský, hebrejský a řecký.⁴⁾ Málem bychom měli pokušení, nazvati tento list papeže Jana VIII. chartou rovnosti jazyků před Bohem.

I v každé jiné příčině, ve které chování velikého vychovatele Moravanů zdvihlo reklamace strany Zápaďanů, Jan VIII. se prokázal neméně smířlivým a ne-

¹⁾ Kdyby si byl M. Friedrich vzal práci a povšiml si tohoto díla, byl by podle mého přesvědčení nemusil o listech slovanských Jana VIII. ohřívati starých pochybností, z nichž ani jedna nemá skutečné váhy. (V. Friedrich, *Ein Brief des Anastasius bibliothecarius*, str. 411 n., č. 2., v *Sitzungsberichte der philos. — philol. und hist. Classe der k. b. Akademie der Wiss. zu München*. 1892, seš. III., str. 393 nn.)

²⁾ Má číslo 357. Adresa zní: *Dilecto filio Sfantopulcho comiti*. Datum má: *Data mense Junio, indictione XIII.* t. j. v červnu r. 880.

³⁾ »Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat sive missas in eadem sclavinica lingua, sive sacrum Evangelium, vel lectiones divinas novi — et veteris Testamenti, bene translatas et interpretatas legere, aut alia horarum officia psallere.« (Migne, P. L., sv. 126, str. 906.)

⁴⁾ »Quoniam qui fecit tres linguas principales, hebraeam scilicet, graecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam« (*ib.*).

méně důmyslného rozhledu. Ani z daleka nevytýkáje Methodovi, že nepřibírá do úřední recitace *Credo* slova *Filioque*, ani z daleka ho nenutě, aby v disciplině uvedl zvyky přinesené z Cařihradu v absolutní shodu s disciplinou západní, jasně prohlásil, že nic nenalezl ani v jeho víře nepravověrného, ani v jeho jednání bez účelu a užitku.¹⁾ Neuložil mu, než aby ve víře zůstal ve shodě s církví římskou a s naukou svatých Otců.²⁾ Můžeme směle říci, že nezáviselo na papeži Janu VIII., že Slované střední se nedomáhali svého osudu institucemi církevními, které na počátku přijali, a že jimi nenabyli všech politických a náboženských výhod, kterých, jak někteří myslí, byly zárukou.

Než, jak už jsme naznačili, slovanská politika Jana VIII. neměla ho přežítí, než na krátko. Ani ne za šest let potom papež Štěpán V. pojal úmysly docela protivné, zakázal liturgii slovanskou a uvedl Moravany v nej přísnější latinismus.³⁾ Zároveň co jsme

¹⁾ »Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes.« (*Ib.*)

²⁾ Jenom ne přímo poznáváme reformy náboženské, Methodem u Moravanů zavedené. Patrně však byly východní, všimneme-li sobě formule *filioque* a předpisů disciplinárních, hlavně upravení postu a abstinence. Jinak by se příkazy a zákazy Štěpána V. neměly nač vztahovati. Mnoho práce už stálo badání, byl-li slovanský ritus misionářů byzantských latinský či řecký. Ginzel mimo jiné dal si chvalitebnou práci, aby se přesvědčil, že to byl ritus latinský. (V. *Geschichte der Slavenap. Cyr. u. Meth.* 2. vyd., str. 105 nn.) Ale poněvadž naši bratři upravili svůj ritual před svým příchodem do Říma, bude vždy obtížno pochopiti, kterak výhost dali svému vlastnímu ritu, aby zaň adoptovali jiný, sobě málo domácí, obzvláště tehdy, kdy se dokonce drželi svých zvyků národních. Ať se věc má jakkoliv, my nemáme, proč se míchat do úkolu, který na naše závěry vlivu mítí nemůže. Ještě méně se pleteme do otázek abecedních. Málo co nám v této příčině pomáhá okolnost, bylo-li písmo, vymyšlené od Cyrilla, hlaholské, jakým mluví Dalmatinci, či cyrillské, jakým mluví církev ruská, či ani to, ani ono z nich. Váha věci spočívá jinde.

³⁾ Hlavně v zachovávaní postů, jedné to z částí discipliny církevní, v nichž církev řecká se nejcitlivěji lišila od církve latinské. (V. *List Štěp. V. Svatoplukovi*, ap. Ginzel, *op. cit.*, *Codex*, str. 66 n.) Co se týká otázky o sv. Duchu, Štěpán V., třeba nekázal zavést formule *Filioque* do textu ritualního *Credo* — která ještě ani v Římě nebyla zavedena — přece ji ospravedlňuje a schvaluje, kde byla už zavedena, slovy: »Quae te absque ambiguitate lingua confiteri et corde oportet credere.« (*Ibid.*, str. 65.)

předpovídali tento obrat v politice papežské, vzbudili jsme potuchu, že tu jde o záhadu hlubokou, hlubší než by kdo myslel, o záhadu váhy výjimečné, kterážto, nebude-li rozluštěna, uvalí na papežství břímě nesnesitelné.

Nejde tu věru o pouhou změnu rozhodnutí. Pochopec dokonale, že podle své zkušenosti, kdyžte především i okolnosti smrti Methodovou se změnily, papež Štěpán V. octl se na stanovisku docela rozdílném v otázce jinak velmi spletené a choulostivé.

Pro ducha rozhledu užšího a méně pevného, než byl duch Jana VIII., bylo nesnadno viděti pojitko s Římem v institucích slovansko-byzantských, které naopak, jak se zdálo, byly s to, aby vzdálily Slované od západu latinského. Nemohla nastati obava, že vliv Říma daleko nesnadněji pronikne k duchovenstvu, neznalému jazyka latinského, a že jazyk slovanský už pro původ svých prvních rozšiřovatelů stane se spíše prostředkem pro rozšiřování ideí byzantských? ¹⁾

A potom mohly některé z pohnutek, které určovaly politiku Jana VIII., za Štěpána V. už neexistovati. Jan VIII. zajisté se rozhodl vyhověti Methodovi z důvodů náboženských a církevních. Velikému našemu arcibiskupovi podařilo se přesvědčiti jej, že by veta bylo po rychlém rozvoji církve moravské a ustavení jejím v diecési závislou přímo na sv. Stolicí, kdyby se skrze slavismus nevzdálil na vždy vliv německý. Ale Jan VIII. měl ještě důvody čistě politické pro zničení tohoto vlivu. Nebylo věru dostatek veřejně známo, že Svatopluk se svým národem tehdy právě se dali pod ochranu sv. Stolicí,²⁾ že veliké hnutí, jež přimělo tolik

¹⁾ Nesmí se však zapomínati, že, na zachování úcty jazyka latinského u Moravanů, Jan VIII. poručil, aby se evangelium četlo latinsky (V. *List Svatoplukovi zasláný*, Migne *ibid.*, str. 906), a že Method sám obzvláště cení ze svých učeníků ty, kteří uměli písemnictví latinské. (V. *Legendy pannon.*, hl. 17., ap. Ginzl, str. 31.)

²⁾ Krok to, který Jan VIII. připomíná na počátku svého listu na Svatopluka slovy, která nepřipouštějí, aby se pomýšlelo na jednoduché poslušenství náboženské: »*Contemptis aliis saeculi hujus principibus*, b. Petrum apostolici ordinis principem vicarium-que illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defen-

králův a národů středověku, aby hledali v souverainitě papeže oporu své slabosti anebo právní důvod pro popřenou svou moc,¹⁾ začali právě Slované.²⁾ Uvidíme průběhem této stati, jak dlouho Svatopluk vytrval v touze po poddanosti manské pod sv. Stolicí; ale pochopíme, že Štěpán V. mohl nezakládati na těchto případnostech a proč neuznával, že jim musí obětovati jiné zájmy, podle svého úsudku závažnější.

Na neštěstí víme dnes jistě, že Štěpán V. nedal se takovými ohledy pohnouti k zavržení díla Methodova a zvrácení toho, co zařídil Jan VIII. Jeho myšlenky a řeč jsou nám zachovány ve dvou listinách, o jejichž svědecké ceně nesmí se už hádka vésti, totiž: v listě, který poslal knížeti moravskému Svatoplukovi,³⁾ a v jeho vlastní instrukci či *Commonitorium* pro legaty papežské, které poslal na Moravu.⁴⁾ Dlouho vyhýbali se svědectví jeho listu, hledíce jeho autentičnost uvést v pochybnost.⁵⁾ Výhybka ta však je bezdůvodna od té doby, co v britickém museu byla objevena druhá li-

sorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis, et cum omni populo terrae tuae amore fidelissimo elegisti«. (Migne *ibid.*, str. 905.)

¹⁾ K Moravanům sluší připojiti Charvaty, kteří se také poddali v manský svazek se sv. Stolicí. Neboť r. 880 Jan VIII. mohl jim dáti tento význačný rozkaz: »Idneos legatos vestros praesentialiter ad nos dirigere non praetermittatis, qui pro parte omnium vestrum nos et sedem apostolicam consulant (*mss.* corrificant) de his, quae mandastis, ut et nos cum illis missum nostrum dirigamus ad vos, quibus secundum morem et consuetudinem Ecclesiae nostrae universus populus vester fidelitatem promittat.« *List Jana VIII. Branimirovi a jeho národu.* (Migne, sv. 126, l. 307, str. 908.)

²⁾ Hnutí to, které nejnověji s velikou učeností a důmyslností charakterisoval M. Pavel Fabre ve své pěkné *Etude sur le Liber censuum de l'Eglise romaine.* (Paříž, Thorin, 1892.)

³⁾ Objevený r. 1847 W. Wattenbachem v rukopise z 11. století v knihovně konventu cisterciáckého ve Sv. Kříži v Dolních Rakousích. (W. Wattenbach, *Beiträge zur Gesch. d. christl. Kirchen in Mähren und Böhmen.* Vídeň, 1849, str. 43 nn.)

⁴⁾ Objevené Bishopem v č. 8873. *Additionalu mss.* Britského Musea; vydal a vyložil Ewald v *Neues- Archiv* sv. 5., str. 408 nn.

⁵⁾ Tak Erben (*V. Regesta Bohemiae et Moraviae*, part. I., str. 20) a Ginzel (*V. Zeitsch. f. d. gesamte kath. Theol.*, sv. 7., str. 345 nn., Vídeň 1856, a *Gesch. d. Slavenap.*, str. 9 nn.)

stina, pochodící z úředního registra Štěpána V.,¹⁾ která jenom potvrzuje myšlenky a místy opakuje i výrazy listu. Můžeme tedy poznati jistě, oč a jak papež Štěpán V. opřel své rozhodnutí; a právě toto poznání nás uvádí v úžinu, z níž, jak se zdá, není možno vyjít, aby se neobětovala čest jednoho nebo docela i více papežů.

Záhada.

První úžas, který vzbudila řeč Štěpána V., bylo jeho tvrzení, že prý svým zákazem jazyka slovanského v liturgii posvátné se jenom shoduje s rozhodnutím papeže Jana VIII.; že, dalek jsa novot v podobné příčině, spokojuje se prý se stavem věcí, jaký zanechal jeho předchůdce.

Podle toho by se byl Jan VIII. vyslovil proti liturgii slovanské netoliko na začátku svého panování — co je dokázaná pravda, jak jsme pověděli — nýbrž i v poslední léta, když Method přišel do Říma, totiž v témže okamžiku, kdy, jak dokazuje registrum vatikánské, slavismus obdržel od papeže Jana VIII. nejdokonalejší approbaci. Věc byla tak daleko převrácena, že Štěpán V. postoupil až k domněnce, že arcibiskup Method, když přes to přese všecko až na konec neustával sloužiti mše ve slovanštině, tím jenom porušil přísahu slavnou, kterou složil v Římě za Jana VIII. nad hrobem sv. Petra. A toto jest řečeno dvakráte, jak v listě tak v *Commonitorium*.²⁾

¹⁾ V čele kompilace, jejíž je částí, čteme doslovně: *Ex registro Stephani*; a ostatek, pořádek a rozdělení výtahů z listů, nezanechává žádné pochybnosti o této věci.

²⁾ »Divina autem officia et sacra misteria ac missarum solemnities quae idem Methodius Sclavorum lingua celebrare presumpsit, quod ne ulterius faceret supra sacratissimum b. Petri corpus juramento firmaverat, sui perjurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet presumatur«. (*List Štěpána V. Svatoplukovi*, ap. Ginzl, str. 67.) »Missas et sacratissima illa ministeria, quae Sclavorum lingua idem Methodius celebrare praesumpsit, quamvis decessoris sui temporibus domni videlicet Johannis sanctissimi papae juraverit, se ea ulterius non praesumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo presumatur, penitus

Kdy a od koho poprvé byla v oběh vržena tato bajka o přísaze, složené od velikého apoštola Slovanů na hrobě sv. Petra, doufám, že brzo vysvětlím, ale přece zůstane nevysvětleno, kterak podobná smyšlenka mohla dojít víry u muže takového, jakým byl Štěpán V. — Vždyť nepřišel tento papež z venkova; nezavolali ho z daleka na stolec sv. Petra. Byltě to Říman původem, z dobrého rodu, Říman, vyšlý z příbytku aristokratického na silnici *Via Lata*; a jakkoli se zdá, že neměl přízně u Jana VIII.,¹⁾ jeho poměry rodinné, jeho styky příbuzenské s jedním z nejvyšších hodnostářů domu papežského, se Zachariášem anagniským, toho času knihovníkem sv. Stolicе,²⁾ jeho stav jakožto podjáhna, který jej zapléтал v záležitosti náboženské, konečně všechno mu dopomáhало k tomu, aby poznal v pravdivém světle události římské v době, kdy přišel do Říma arcibiskup moravský.

Ba, připustíme-li také — co je pravda — že rozhodnutí, vydané tehdy od Jana VIII. ve prospěch liturgie slovanské, nebylo hlučně uveřejněno,³⁾ Štěpánu V., jak se zdá, nenedostávalo se prostředků, aby je zvěděl. Nezávisle na listě Jana VIII. na Svatopluka napsaném podle domluvy s Methodem, jehož obsah nepřipouštěl pochybnosti, byl v témže registru jiný list, který je tam dosud,⁴⁾ a pro který by se Štěpán V. musil stydět i posloužit si důvodem podobným, jako je důvod předstírané přísahy, složené na hrobě sv. Petra. Neboť v tomto listě, napsaném rok před cestou Methodovou, Jan VIII. mluví věru ovšem o pověstné přísaze, ale aby ji vyvrátil jako hotovou smyšlenku a lež odhalil.⁵⁾

interdicít (Stephanus papa).« V. *Commonitorium*, hl. 12. (*Neues Archiv*, sv. 5., str. 409 n.).

¹⁾ To plyne, jak se mi zdá, z význačného mlčení, kterým jeho životopisec pomíjí jeho poměr k tomuto papeži, kdežto důtklivě připomíná přízeň, které se těšil mladý Štěpán u Hadriana II. a později u Marina I. V. *Liber pontificalis*, str. 191.

²⁾ 5. března 879 Zachariáš už měl tento úřad. V. *List Jana VIII. Engelbergovi*. (Migne, I. 198, str. 821.)

³⁾ Lapôtre o této věci podrobněji jedná ve svém díle na str. 148. t. j. asi v polovici odstavce, nadepsaného »Podvodník«.

⁴⁾ Pod č. 278. Ráz a obsah tohoto listu učinili jsme předmětem zvláštní studie níže.

⁵⁾ Přesně vzato, odhalení lži neplatí než o přísaze, podobné

Hle, čím se zmaří dostatečně vůle nejlepší. A to přece není nic oproti tomu, co máme ještě objeviti.

Nyní, kdy nemožno popřítí autentičnost registra Jana VIII. a skutečnost rozhodnutí, která tam shledáváme ve prospěch liturgie slovanské, mohl by někdo ještě cítiti pokušení, aby se utekl k této hypotese jenom proto, aby se papeži Štěpánu V. nemusila přislovati tak smělá falsifikace dějin nebo tak málo pravděpodobná neznalost aktů jeho předchůdce. Ale list v registru, jímž Jan VIII. splnomocňuje Methoda, že smí užívati jazyka slovanského v bohoslužbě, je tak pravdivý, že posloužil k redakci listu, jímž Štěpán V. zakázal tuto liturgii, v němž předstírá, že jím jenom opakuje slova svého předchůdce. Jakkoli to ohromuje, je jisto, že, ať přímo ať nepřímě, textu listiny papežské, schvalujícího dílo Methodovo, bylo využito k zavržení téhož díla, ba více ještě, že ho totiž bylo využito k tomu, aby se dokázalo, že tam bylo odsouzení, kde ve skutečnosti bylo formální schválení.

Pomím výňatků vedlejších, které by vymáhaly srovnání obou listů příliš podrobné. Na okamžik nelpím ani na podobnosti obou začátků, vzatých z téhož fakta, totiž ze žádosti Moravanův o připuštění pod ochranu sv. Stolice. Jakkoli tu také text Štěpána V. patrně je spřízněn s textem Jana VIII., jsou tu přece jisté změny, jejichž účel a povahu možno pochopiti teprve později, když už jsme dokonaleji poznali dotyčnou situaci obou redaktorů. Spokojím se s uvedením výňatků nejpádnejších, které i co do obsahu i co do slov bijí v oči pozorovatele i méně pozorného.

Tyto výňatky mají konečně tu přednost, že obrací pozornost na jeden z nejpodivnějších rysů naší historie.

přísaze, kterou Wiching, biskup-suffragan arcibiskupa moravského, jakož předstíral, složil v Římě téhož dne o témž předmětu: »Quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem episcopo exegerimus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus.« (Migne, I. 319, str. 929.) Než Jan VIII., zvrátiv předstířenou přísahu Wichingovu, zvrátil tím spíše Methodovu.

Jde tu totiž o místa listu, kde papež Štěpán V. chápe se slov, jež Jan VIII. vyřkl ve svém listě ve prospěch Methodův, a obrací je na Wichinga, biskupa Němce, o kterém už jsme mluvili, a který byl nejúhlavnějším nepřítelem arcibiskupa moravského a liturgie slovanské. Nepřeháníme, řkouce, že Štěpán V. oděl Wichinga zásluhami Methodovými, tak že list Jana VIII., který měl posvětit triumf slavismu, netoliko posloužil k jeho odsouzení, nýbrž také ku posvěcení triumfu jeho nejúhlavnějšího nepřítele. O tom se přesvědčíme, popatříme-li jen na obojí text, jelikož využitkování jednoho druhým tak v oči bije i tehdy, a řekl bych především, když se hledí skrýti změnami vedlejšími.

Velebení a posláni Wichinga podle listu Štěpána V.

Wichingum venerandum episcopum et carissimum confratrem ecclesiastica doctrina eruditum repperimus et ideo eum vobis ad regendam sibi commissam a Deo ecclesiam remisimus.....

Quem veluti spiritualem patrem et proprium pastorem digno honore et debita reverentia sincera mente recipite, tenele et amplectimini, quia.....

Ipse itaque omnium ecclesiasticorum negotiorum officiorum habeat curam, et Dei timorem prae oculis habens dispenset eadem, quia et pro his et pro animabus commissi sibi populi ipse redditurus

Velebení a posláni Methoda podle listu Jana VIII.

Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum . . . in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse repperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus.

Quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reverentia laetaque mente recipiatis jubemus, quia.....

Ita sane ut juxta canonicam traditionem omnium negotiorum ecclesiasticorum curam habeat ipse, et ea velut Deo contemplante dispenset, nam populus Domini illi commissus et pro animabus eorum

erit districto iudici rationem.

Contumaces autem et inobedientes contencioni et scandalo insistentes, post primam et secundam admonicionem si se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiae gremio abjici sancimus, et ne una ovis morbida totum gregem contaminet nostro vigore refrenari et vestris finibus procul excludi praecipimus.

(Ginzcl, str. 65—67.)

hic redditurus erit rationem.

Quod si contumaces et inobedientes existentes scandalum aliquod aut schisma facere praesumpserint, et post primam et secundam admonicionem se minime correxerint, quasi zizaniorum seminatores ab ecclesiis et finibus vestris auctoritate nostra praecipimus esse procul abjiciendos.

(Migne, str. 905. n.)

Z těchto příkladů můžeme souditi, že redaktor jednak nevynaložil mnoho námahy, jednak si počínal velmi dovedně, aby zapřel své výpisky. Ovšem že tam pozorujeme jisté způsoby obvyklé u padělatelů listin, přestavy slov, snadná synonyma, banální přehánění jistých běžných ideí, ale všecko to v původní formě frase použité, kdyžtě se podržují hlavní její rysy, její zvláštní fysiognomie, a listina původní zůstává dokonale poznatelná pod přestrojem vedlejším.

Musíme však podle spravedlnosti také uznati, že napodobitel listu Jana VIII. v jiné příčině vynaložil více obrazotvornosti na to, aby zašly známky jeho napodobení. Než, jak se mu věc zdařila, ihned uvidíme.

Zmínil jsem se právě o podobnosti námětů v obou listinách. Jan VIII. začíná totiž zmínkou o faktu, že Svatopluk a lid moravský žádali, aby byli přijati pod protektorát sv. Stolice. Načež Jan VIII. dosvědčuje, že je velmi dojat tímto důkazem věrnosti, ale že tato věrnost jej zavazuje k jistým povinnostem, jejichž výčet uvádí tímto přirozeným přechodem: *Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui*. Potom následuje velmi logický výpočet těchto povinností: totiž obecné povinnosti papeže římského, aby pokládal Mo-

ravany a jejich knížete za své syny a následovně pečoval o jejich život a za ně se modlil: *Pro qua scilicet tanta fide ac devotione tua et populi tui, apostolatus nostri ulnis extensis, te quasi unicum filium amore ingenti ampleximur; et cum omnibus fidelibus tuis paternitatis nostrae gremio, veluti oves Domini nobis commissas recipimus, vitaeque pabulo clementer nutrire optamus, atque nostris assiduis precibus omnipotenti te Domino commendare studemus.* (Migne, str. 905.) List Štěpána V. právě tak začíná. Zmiňuje se o téže žádosti Moravanů, slibuje jim totéž vyslyšení. Změnil toliko pořádek povinností, ku kterým se jim zavazuje. Napřed se za ně bude modliti, přispěje jim a konečně jim bude otcem: *»Continuis precibus Deum bonorum omnium largitorem exoramus ut ipsius muniaris suffragio . . . Nos etiam qui ejus vicariatione fungimur, debitam sollicitudinem pro te gerentes, in quocumque indigueris negocio, in his quae ad salutem tuam pertinent, Deo auxiliante, protectorem invenies in omnibus. Quem ob fidei dignitatem cum omnibus fidelibus tuis, nulla terrarum obsistente intercapedine, spiritualibus ulnis quasi praesentem ampleximur amore.»* (Ginzl, str. 64.)

Takové uspořádání myšlenek je zajisté prací velmi důmyslnou. Ale zřídka kdy člověk připadne na všecko. Klada na konec svého výkladu to, co Jan VIII. měl na začátku svého, zakončuje větou, která byla v jeho vzoru na počátku; napodobitel neopatrně přehlédl, že u Jana VIII. věta ta začíná slovem přechodným, sponou logickou, která jí pevně stanoví místo a ji takoruka znamená číslem pořadným. On však horem pádem všecko přestavěl, spokojiv se tím, že našel synonymum slova přechodného Jana VIII. a *pro qua tanta fide* nahradil slovy *ob fidei dignitatem*. Dařilo se mu tak, jako když látal-nešika sobě ze starého šije šat nový, ale staré háčky a knoflíky na starých místech zapomene. Zde také patrně háček byl zapomenut.

Nedovedeme si pomysleti záhady více ohromující a na pohled nevysvětlitelnější, než je odsouzení liturgie slovanské za okolností, v jakých se nám nyní jeví. Neboť, třeba bylo naprosto nepopíratelno, že původem

rozhodnutí Štěpána V. byl smělý podvod, nestydaté zfalšování listiny Jana VIII., přičl se nám tu myšlenka, kterou bychom uznali podobnou převrácenost v papeži, jenž byl, jak je nade vši pochybnost jisto, muž dobrého života i dobré pověsti. Chvalořeči, obsažené v *Liber pontificalis*, nesmějí se ovšem bráti vždy doslovně. Většinu života popisuje úřední historiograf za živobyťi toho, jež chválí, což ovšem není právě zárukou nezávislosti a nestrannosti. Můžeme ostatek konstatovati, že většina formulí chvalořečných tu náleží obvyklému slohu na způsob sazby stereotypní, a že se jich užívá o každém, kdo se jich patrně nestal nehodným. Ale v životopise Štěpána V. jest mimo banálnost úřední ještě jiná věc: skutky humanity a zbožnosti, které nepřipouštějí, aby byl tento papež vydáván za vyvrhelelsti a pokrytectví. ¹⁾ Bylo-li by co vytýkati Štěpánovi V., bylo by toto, že měl více ctnosti, než prohloubenosti a moudrosti. Bez odporu jeho chování ke Slovanům je tajemství, a toto tajemství zbývá vypátrati.

Snad jest odhalení tohoto tajemství jedním z výsledků této naší studie o registru Jana VIII.? Uvedla-li tato naše studie do historie této doby nový živel, světlo dosti silné, že jím můžeme shledati všecky nitky pletichy tak zauzlené, tak složité, v krátkce pozná, kdo bude s námi znova sledovati události od toho místa, kde jsme je opustili, kde totiž arcibiskup moravský se rozloučil s papežem Janem VIII., obdržev od něho úplné potvrzení svého díla.

Podvodník.

Bylo to v měsíci červnu r. 880. Method se vracel na Moravu, ale s city velmi rozdílnými od citů, které jej ovládaly cestou do Říma. Nyní náš letitý veliký apoštol po celou dlouhou a drsnou cestu, vedoucí hroznými roklemi skalními, přes široké řeky, nebezpeč-

¹⁾ Tak za obecného hladu vidíme, kterak obětuje svůj otcovský podíl nešťastníkům. (V. *Liber pontificalis*, *ibid.* str. 192, hl. 7.)

nými samotami, neobydlenými pouštěmi, oživoval svou zmužilost myšlenkou na nesmírnou radost, kterou hned zaplesá každé srdce v pravdě slovanské.¹⁾ Měl v rukou pod svou ochranou list papežský, který potvrzoval jeho triumf a, jak se zdálo, měl na vždy zamknouti ústa těch, kdož zlehčovali jeho dílo.

Od nynějška už nebude možno vinit z kacířství jeho učení o Duchu sv., obviňovati jeho zařízení disciplinární, ani naň žalovati, že koná liturgii od sv. Stolice zakázanou. Snad nepoznal slov toho listu papežského, ale dobře zvěděl od Jana VIII., co obsahoval, a že jím jest úplně ospravedlněn.

Jisté obavy ovšem mohly se prodírat v duchu Methodově. List Jana VIII., kterýž měl s sebou, nebyl adresován na lid moravský, nýbrž na jeho pána. Svatoplukovi měl býti dodán, a tak jeho osud mohl záviseti na libůstce této vratké povahy. Na neštěstí Method měl důvodně zlé tušení; štěstí jej svedlo k neprozřetelnosti.

Podle myslí Jana VIII. měl Svatopluk obdržeti list papežský z rukou arcibiskupa a přečísti ho před ním.²⁾ Odevzdání listu za takových okolností, přítomnost slavného pocestného mezi pány moravskými, jeho svědectví, jeho výklady byly by hned z počátku příliš jasným světlem ozářily nařízení papeže římského, aby je bylo možno přerokovati nebo popírat. Ale mělo se počítati s tím, jak nesnadno je zastati doma dobrodruha tak nepokojného jako Svatopluk, obzvláště v době, kdy se

¹⁾ Pamětliv jsa nenávisti, kterou věděl, že ho stíhají Němci, a hrozného věznění, Method nemohl pomýšleti na návrat na Moravu Korutany, spravovanými tehdy Arnulfem. Nezbytně tedy musil si zajíti na východ, až k území slovanského knížete Bralava, přejíti Sávu, Drávu, velikou poušť poblatenskou a přijíti tak až k Dunaji. Ostatek si můžeme představit, že nebezpečná cesta Methodova pustinami a přes široké řeky překvapila patrně představy jeho žáků. (V. *Život Meth.* či *Leg. pannon.*, hl. 14., ap. Ginzel, *Codex*, str. 80.)

²⁾ Jan VIII., mluvě v listě na Svatopluka o Methodovi, používá výrazu *hunc Methodium*, což dokazuje, že Method měl býti přítomen v okamžiku, kdy kníže moravské obdrželo zmíněné už poselství. A dále, když oznamuje Svatoplukovi zasilku jistých nařízení, papež dí výslovně, že je světil arcibiskupovi: *Capitulorum, quae illi dedimus, vobis direxerimus* (Migne, str. 905. nn.).

otevřely cesty, vypučela tráva na rovinách pro koně válečné, a kdy se shustila tmavá záloha lesní.

A tehdy právě Svatopluk, maje pokoj se strany mocností německých, mohl obrátiti vší svou činnost na severní pomezí své říše. Se správcem marky podunajské, hrabětem Arbonem, uzavřel spolek, tak že mu sám Arbo zárukou své věrnosti svěřil svého syna Isanricha v ochranu.¹⁾ Se správcem Korutan, Arnulfem, uzavřel více než spolek; pravé důvěrné přátelství panovalo mezi Svatoplukem a levobočkem Karlomanovým, a bylo to divadlo zvláštní, když kníže moravský zdvihal syna Arnulfova ze křtu a dal své jméno princí německému z krve královské.²⁾

Nuže, Svatopluk si tedy dobýval názvu »Postrach kmenů sousedních«, který mu měl zůstatí v pamětech byzantských.³⁾ Započav na jihu a podmaniv si všecko až po Hron,⁴⁾ číhal nyní s výšin severní pahorkatiny moravské na dvě veliké dráhy říčné, na Poodří a Pověslí; a kdo jej chtěl naléztí roku 880, byl by jej bezpochyby našel mezi Němci slezskými, totiž na severu Karpat, mezi Bělocharvaty, nebo snad docela na rovinách polských.⁵⁾ Method se nemohl vydati na tak namáhavou cestu po tolika námáhách jiných; a to tím méně, protože toho roku bylo hrozné parno, spalující

¹⁾ V. Annales Fuldenses, Continuatio Ratisbonensis, a. 884, et Continuationes Althahenses. a. 898, vyd. Kurze, str. 111, 182.

²⁾ Princ Zwentibald, levoboček ostatně, jako byl jeho otec Arnulf. V. Reginon, *Chraricon*, a. 890. (Pertz, SS. sv. 1., str. 601.) Zwentibald či Zuendibold jest jenom poněmčené jméno Svatopluk.

³⁾ V. Konstantina Porphyrog, *De administrando imperio*, hl. 41, ap. Migne, P. G., sv. 141, str. 325 A.

⁴⁾ Nitra na řece Nitře byla tehdy částí území moravského; jest věrohodno, že toto město nebylo nejzazší hranicí říše Svatoplukovy, protože Jan VIII. právě je zvolil za střed pro cirkumskripci diecése ve prospěch Wichinga. V. *List Jana VIII. Svatoplukovi*. (Migne, P. L., sv. 126, str. 905.)

⁵⁾ Podmanění Nemizise Svatoplukem možno se dohadovati odtud, že vojnové z této větve r. 887 se nalézali ve vojišti moravském. Jim právě svěřil Svatopluk úkol, aby vyhnali z Moravy učeníky Methodovy. (V. *Život Klím.*, hl. 13, ap. Migne, P. G., sv. 126., str. 1217 c.) Ozvěna o válkách Svatoplukových v těchto krajinách došla až Kosmy pražského. (V. ap. Pertz, SS., sv. 9, str. 44.)

všecko a nezanechávající po sobě ani osení ani ovoce.¹⁾ List papežský byl svěřen rychlému poslovi, jistému sice, který však přece nemohl hráti úkolu stejného s arcibiskupem.²⁾

Vítězství Methodovo a nařízení Jana VIII. nemohlo ovšem v ničem býti Svatoplukovi velmi odporo. Třeba z pýchy a ješitnosti barbara nedávno civilisovaného a ustaralého, aby setřel se sebe stopy rezu otcovského, kníže moravské raději měl pro své zvláštní služby duchovenstvo ritu latinského; třeba se mu zdálo, že lepší ton toho vymáhá, aby se zpívalo v jeho kapli latinsky, tak právě jako u jeho sousedů německých, přece neviděl nic nevhodného, ba snad viděl nějaký prospěch v tom, aby jeho národ, prostý lid, byl přilákán do chrámů zálibou ve zpěvu svým jazykem národním. Výsada mše latinské byla mu listem Jana VIII. výslovně³⁾ propůjčena, jemu a ostatním pánům moravským, již všichni byli více méně zachvácení náklonností se odslovaniti; ostatek mu zůstával dosti lhostejným.

Jemu záleželo málo na tom, jsou-li příkazy postní zachovávány či změněny. Ženské jej více zajímaly nežli posty. Ještě méně měl ponětí o tom, co by měl mysliti o slovech *Filioque*. V přílbici bývá zajisté vždy hlava méně theologická.⁴⁾ Subtilnosti metafysické unavovaly jeho mozek, ještě tam nevstoupivše. Podle jeho úsudku existoval jenom jediný způsob rozhodnutí tohoto sporu, jakož i sporův ostatních vůbec: dobré totiž a pevné tvrzení těch, kdož ho nejlépe měli znáti. Jedna idea pak pronikla hluboko do hlavy knížete moravského, protože byla jednoducha

¹⁾ V. *Kroniky Fuld.*, Contin. Meginhardi, a. 880, vyd. Kurze, str. 94.

²⁾ Odevzdání listu Svatoplukovi bylo oznámeno papeži Janu VIII. od samého Methoda: »Quas ei asseris fuisse delatas«. *List Jana VIII. Methodovi*. (Migne, I. 319, str. 929.)

³⁾ »Et si tibi et iudicibus tuis placet missas latina lingua magis audire, praecipimus ut latine missarum tibi solemnia celebrentur.« (Migne, str. 906.)

⁴⁾ Autor *Života Klim.* praví velmi spravedlivě, že byl: παντάπασι γνωναί τι τῶν θείων ἡλ. θ. ὡτάτος. V. Migne, P. G., sv. 126, str. 1214.

a srovnávala se s jeho stálými pojmy, totiž ta: že mužem nejzkušenějším v těchto věcech musí býti první pán křesťanů, papež římský.

Takový stav duševní nemohl, jak patrně, leda prospívati věci Methodově a slavismu liturgickému, tak jasně potvrzenému papežem římským. Ale posloužil bohužel právě naopak k tomu, aby vnukl smělému obmyslníku pravý prostředek, jímž by věc Methodovu napřed zostudil a konečně zničil. Kdyby výrok nebyl příliš vulgerní, řekl bych, že nyní hned postojíme při »švandě podvrženého listu« (»coup de la fausse lettre«).

Zatím, co stařícký arcibiskup slovanský se vracel z Říma na Moravu dlouhou a namáhavou zacházkou, jsa nucen vyhnouti se Korutanům a marce dunajské, aby neupadl v ruce Němců, jiná osoba, Šváb Wiching, kvapil k témuž cíli, ale docela jinou cestou a s jinými pocity.

Nemělť zajisté překážky, proč by neměl jíti územím německým, jsa sám pravým a plnorodým Němcem.¹⁾ Setkání se v Korutanech s Arnulfem mohlo mu jenom radost způsobiti, nedomluvili-li už napřed tito dva mužové, pán to se svým sluhou, společné schůze. Ovšem, že nás žádná listina nepoučuje přímo, jaké svazky tehdy pojily levobočka německého, budoucího císaře, s dobrodruhem švábským, který byl právě ve službách knížete moravského. Ale za nějakých dvanácte let, když Wiching, dohrav svou úlohu, ošumělý a jako popálený ze země slovanské musil se vrátiti do vlasti svých předkův, Arnulf jej přijal způsobem takovým, že dokázal, že jej zná od starodávna a má jemu splácti dlouhé a věrné služby. Jmenoval jej hned kancléřem; tak měl už ustálené ponětí o tomto muži, že je schopen, aby dobře pochopil jeho myšlenky a je co nejpřesněji provedl.²⁾ Ba ještě více;

¹⁾ »Wihingus quidam Alamannus«. *Kron. Fuld.*, Contin. Altah., a 899, vyd. Kurze, str. 133.

²⁾ Od roku 893 do 899 shledal jsem třinácte listin Arnulfa, jako krále nebo jako císaře, v nichž má Wiching titul kancléře nebo arcikancléře. V. Böhmer-Mühlbacher, *Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern*, sv. 1., č. 1840, 1842, 1848, 1851, 1852, 1859, 1861, 1862, 1864, 1865, 1889, 1890, 1900.

když Morava jevila známky, že se brzy rozdrobí, když se zdálo, že nadešel okamžik vhodný na ni se vrhnouti a ji doraziti, zase ještě Wichinga právě císař Arnulf zvolil k tomu, aby řídil útok na poli náboženském; právě Wichinga vyštval znova proti církvi moravské, jako kdyby někdo vyštval sokola domácího (krotkého). Na biskupství pasovské, které svou polohou, svými nároky ode dávných dob utvrzenými bylo nejlépe připraveno na příjem hlavní kořisti z církve moravské, na toto biskupství dosadil Arnulf svého dobrého přítele a věrného kancléře, aby mu usnadnil jednání. ¹⁾

Myslíme, že se nevydáváme ve prostou fantasii domněnek, tvrdíce, že Wiching byl od počátku tajným agentem Arnulfovým na Moravě. Jako zajisté duchaplná léčka, jejíž tkanivo tento nový suffragan Methodův právě splétal, tvořila zaměstnání povýtečně německé, tak zároveň slibovala císařství německému kancléře znalého řízení listin a zasvěceného po dlouhou dobu do tajemství archivních. Rozmar jeho jest nám neznám. Býval-li dobrý, veselý — podvodníci někdy takový mívají — bylo to proň zajisté příjemné zaměstnání vzpomínati na starého Byzantince, jak zapadá do bařin pannonských se svým milým listem papežským, ani netuše, že má jiný list Wiching, jenž se vydal lepší drahou na hledání dobrodružného Svatopluka.

Tento list ošemetný Šváb zrobil před odchodem z Říma za okolností a způsobem, který chová v tajnosti, který však konečně na něm kus po kuse vyhláskáme.

Nyní už bez ohledu na to, co Jan VIII. napsal Methodovi roku následujícího, můžeme s jistotou tvrditi: 1. že podvržený list byl donesen Svatoplukovi; 2. že tento podvržený list úplně překrucoval nařízení nedávno vydaná Janem VIII. o Methodovi a jeho díle; 3. že hlavním strůjcem tohoto obmyslu byl Wiching, týž biskup, který ještě byl vysvěcen pro Moravu. Ba ještě více víme od nynějška podle téže dohlídky, že

¹⁾ »Rege concedente successit.« *Kronika Fuldská*, Contin. Altah., r. 899, str. 133.

totiž Wiching, aby obzvláštní, nezvratné sankce dodal předstíranému nařízení papežskému, které prý přinášel z Říma, vymyslel sobě úplna historii slibů slavného, přísahy, které prý Jan VIII. žádal v této věci od něho a bezpochyby také od arcibiskupa.¹⁾

Také jest úplně jisto, že tato přísaha podle úmyslu podvodníková se měla vztahovati, ne-li výlučně, aspoň hlavně na závazek odstranění liturgie slovanskou, otázku, ve které Wichingovi nejvíce záleželo na tom, aby přeroutil rozhodnutí sv. Stolice. Nikdo zajisté nepochopil lépe, než on, že triumf slovanské liturgie navždy by zničil vliv německý na Moravě.

Ostatek musíme uznati, že Wiching touto historií o přísaze prozrazuje, jak byl schopný a poznal v základě účel, k němuž tato záležitost směřovala. Svatopluk, jako všichni staří, pověřivě cenil přísahu.²⁾ Málo lidí přísahalo tolik, co on. Ale spravedlivě dodáváme, že také skoro tolik přísah porušil, kolik jich složil. Než to jsou obyčejné protivy v duši lidské, která často tím více přeceňuje věci, čím méně způsobitou se cítí, by jich dosáhla. Je-li spisovatel *života Klimentova* dobře zpraven, právě výstřední důvěře Svatoplukově v působnost přísahy byli poslední učenci Methodovi díky povinni za to, že byli z Moravy vypuzeni. Unaveni jsa spory mezi Slovy a Němci, učinil málo jemný Moravan věci konec rozhodnutím, že ten bude míti v jeho očích pravdu, kdo nejrychleji přísahati bude, že jest

¹⁾ Hle, co napsal Jan VIII. Methodovi dne 23. března roku 881. Vzpomenuv svého příznivého nařízení z roku minulého a, jak v tomto smyslu napsal Svatoplukovi, papež dodává: »Et neque aliae litterae nostrae ad eum directae sunt, neque episcopo illi palam vel secreto aliud faciendum injunximus, et aliud a te peragendum decrevimus, quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem episcopo exegerimus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus.« (V. Migne, I. 319, str. 929.)

²⁾ Aby lidem uvěřil, dostačilo jen přísahati, že mluví pravdu. Jedenkrát rozkázal králi Arnulfovi: »Hoc volo mihi cum juramento verum non esse contestari.« *Kron. Fuld., Contin. Ratisb.*, a. 885, str. 112. Autor *Života Klim.* vykládáje historku téhož druhu, dí, že Svatopluk jak živ jinak nejednal: „ὥς καὶ περὶ τῶν ἄλλων.“ (Migne, P. G., sv. 126, str. 1214.)

držitelem nauky dobré. Zdá se, že Němci byli hbitějšími, jsouce zvyklejší tomuto zaměstnání.

Svatoplukova náruživá náklonnost k přísaze byla tak dobře známa různým dobrodruhům, kteří byli v jeho okolí a z něho těžili, že, poslal-li koho z nich do ciziny, aby jej zastupoval, tento všemožně se přičiňoval, napodobiti zvyky pánovy. Proto také na dvoře Ludvíka Německého r. 874 benátský kněz Jan úžasem naplnil celý svět pro svou podivuhodnou spotřebu přísah, nic nevypovídaje, nic neslibuje jménem Svatooplukovým, aby znova nepřisahal, že věc se má tak a ne jinak.¹⁾

Pletichy Wichingovy byly tedy neobyčejně vhodně zavedeny. Neboť mohl býti každý jist, že se liturgie slovanská nedožije dlouhého věku, jakmile se Svatoopluk doví, že jeho biskupové se přísahou zavázali, že už jí nebudou užívat. Avšak pravda je špatným vězněm; uniká i sebe lepšímu žaláři.

Jestliže historie o přísaze na hrobě sv. Petra složené tvořila znamenitý výmysl na oklamání knížete moravského, ona zase naopak listu padělatele vtiskla znamení původu lehce poznatelného. Poznačila ho, ať tak dím, bodem zářným, který nás zavede tam, odkud vyšel a jakou temnou cestou se vplížil. Jenom na základě známek, které jsme na něm poznali, na základě souhrnu plánů nepřátelských dílu Methodovu, nahromaděných kolem této bajky o přísaze, budeme již s to, abychom ho zastihli v okamžiku, kdy se opovážil vtříti se do jiné listiny a s ní sděliti živly podezřelé. Nepodařilo se mu to ovšem dříve, než za šest let, a jest věru veliká náhoda, že jsme posud na jeho účet se nedostali k nějaké zprávě a nevyplnili toho, co bych si dovolil nazvati jménem poněkud modernějším, totiž lístku totožnosti (*carte d'identité*). Wiching se tu mohl smáti kousku, který měl hned provésti svému arcibiskupovi; my bychom se také právem smáli jeho vynálezům, kdyby jejich konečný triumf nebyl zavinil takové zkázy.

Tuto však máme teprve nejmenší účinek bajky vybájené Wichingem o přísaze proti liturgii slovanské

¹⁾ V. *Kron. Fuld., Contin. Meginhardi*, r. 874, str. 83.

složené. Veliký účinek její jest, že Jan VIII. (novým listem) vyvrátil lži jeho a hned úplně změnil tvářnost celé této smutné historie, kde jsme dosud tápali v temnosti nepřekonatelné, vyhýbajíce se odporu jednomu, jen abychom na odpor jiný zavilejší narazili. A tím zajisté ještě není věc úplně vysvětlena. Přísně řečeno, světlo tu dopadá kolmo jenom na jeden bod; ale bod tento je východištěm, a to dostačí pro začátek.

Ať nás naše badání zavede k jakémukoli konci, ať budeme nuceni k jakémukoli úsudku o zavržení Methodova slavismu liturgického a disciplinárního papežem Štěpánem V., — jisti jsme aspoň, že už se neshledáme se záhadou až k zoufání zavlou u věci proslulé, slavně vyšetřené v Římě od papeže Jana VIII., posouzené a rozhodnuté veřejně od sněmu římského, známé všem osobám duchovním i světským, kolik jich v Římě jen poněkud události své doby sledovalo, a přece dříve než za šest let zapomenuté, ba většinou překroucené od papeže, jenž byl z Říma a té doby v Římě žil, a musil všecko viděti, všecko pozorovati a na vše se pamatovati. Zapomenutí a překroucení to tím nevysvětlitelnější, když sám Štěpán V. částečně — což je zvláštní zmínky hodno — prozrazuje dobrou známost o (Janově) rozhodnutí záležitosti (Methodovy), mluví o Methodovi jako o biskupu úplně pravověrném, který má podle jeho (Štěpánova) vědomí právo, aby už nebyl podezříván z kacířství.¹⁾

Ovšem je nyní jisto, že třeba rozlišovati dvě části v rozhodnutí, které učinil Jan VIII. u příležitosti cesty Methodovy: jednu docela veřejně prohlášenou, druhou ujednanou soukromě, skoro tajně, v důvěrnosti obzvláštního okolí papežova s arcibiskupem, která nezanichala po sobě jiné úřední stopy, než list papežský Svatoplukovi zasláný. Tato dvojí dosud nepoznaná povaha veliké přehled z r. 880 odpovídá ostatně tak dokonale duševnímu stavu Jana VIII. v téže době; a byla v chou-

¹⁾ »Methodium namque supersticioni, non edificacioni, contentioni, non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus.«
List Štěpána V. Svatoplukovi, ap. Ginzel, str. 67.

lostivém postavení papežově tak samozřejmou podmínkou, které vymáhal zdar jeho záměrů, že by bylo spíše těžko dokázati, že jí nebylo. A to tím dříve ještě proto, že zajisté politik tak obezřelý a statný jako Jan VIII. bývá vždy dostatek důmyslný, aby řádně věc rozhodl, a má dosti pevné vůle, aby rozhodnutí provedl.

První obcování se svatým a rázným apoštolem Slovanů vzbudilo v duchu papeže římského absolutní a nezvratné přesvědčení, že takový muž musí za každou cenu udržen býti v čele církve moravské. Na něm závisela netoliko víra Slovanův, nýbrž také národní velikost Moravy, kteréž si Jan VIII. nesměl nevšímati nyní, kdy prostřednictvím samého Methoda a jednoho pána moravského, jménem Simisisna, Svatopluk se právě stavěl s celým svým národem pod protektorát sv. Stolicе. Ale, bylo-li nezbytno Methoda na svém místě udržeti, nikdy to snad nebylo nesnadnější než nyní.

Tehdy zajisté Jan VIII. počínal veřejně býti viněn z byzantinismu, tehdy jeho nepřátelé všude rozhlašovali, že podléhá tyranské vládě řecké. Neminul ještě rok od té doby, co opět dosadil na cařihradský stolec patriarchální Fotia, vetřelce z církve vyloučeného, jenž opovrhoval papežem římským.

Tehdy také bylo známo, že Jan VIII. udržuje styky s císaři řeckými, uzavírá s nimi smlouvy, vyčkává jejich loďstva.¹⁾ Bylo známo, že Fotius neupadl (u něho) znova v nemilost přes to, že kolovaly pověsti o jeho zdánlivém smíření.²⁾ A hle, jakoby míra ještě nebyla dovršena, papež svěruje církev moravskou Byzantincovi. A jakému Byzantincovi! Osobě to podezřelé, kterou lidé dobře zpravení veřejně obviňují z kacířství, která vyznává o článku víry, sv. Trojici, nauku protivnou nauce církve římské. Každý člověk v Římě to věděl,

¹⁾ *List Jana VIII. císařům byzantským* (Migne, sv. 126, str. 909 D) a *List Karlovi Tlustému* (ib. l. 301, str. 314 D).

²⁾ V listě napsaném Fotiovi asi 13. srpna r. 880 Jan VIII., ovšem uděluje mu dobré pokyny a moudrou radu k opatrnosti, dokazuje přece mnoho dobré vůle k patriarchovi a trvá na jeho opětném dosazení. (V. Migne, l. 297, str. 910 n.)

a přece papež římský vydal duše Slovanů v šanc kacířovi!

Jan VIII. by se byl velmi málo staral o takové křiky nedávno, dokud koruna císařská nalézala se v rukou Karla Holého, jeho přítele, anebo dokud hlavně v Itálii panoval ubohý Karloman, Karlovec to spavý, od něhož se nebylo čeho nadáti, ale tím méně čeho obávati. Od počátku roku toho království italské bylo v moci Karla III. Alemanského.¹⁾ Tento zavalitý muž, velmi zbožný a mnichům nakloněný, prokazoval se ke sv. Stolicí méně šlechetným.²⁾ Po svém nastoupení na velikém sněmě ravenském, kde byl prohlášen za krále, Karel se ukazoval v takovém světle, že papež Jan VIII., který tam přišelúčastnit se volby a zkusit, byl-li by tento král schopný za císaře, vrátil se do Říma ničeho nezařídív ani přísahy nesloživ.³⁾ I panovalo po všecky ty měsíce mezi oběma mocnostmi jisté napjetí, které prospívalo nepřátelům papežovým a připravovalo je na blízký útok. Už vzpínala hlavu svou strana, kterou papež Jan VIII. r. 876 tak citelně pokořil a při níž stál Formosus. Byzantinismus utkal se v této příčině s nepřáteli zuřivými: jedni, jako starý biskup z Porta, se mu protivili proto, že skutečně nenáviděli naprosto vše, co bylo řeckého; druhí, jako jistí laikové, proto, že toto pole se jim zdálo vhodné, aby na něm zlomili autoritu papeže nenáviděného. Už bylo cítiti, že se blíží bouře, která zuřila na počátku roku následujícího, za korunovace Karla Tlustého, a která donutila Jana VIII., aby veřejně ospravedlnil své chování k Fotiovi.

Na štěstí bylo snáze zbaviti se rozpaků s arcibiskupem moravským, nežli s patriarchou cařihradským. Jan VIII. nepotřeboval se často tázati Methoda, aby uznal, že tento znamenitý logik má vždy pohotově vhodnou odpověď, jak o dogmatě nejsv. Trojice, tak

¹⁾ V. G. Richter. *Annalen d. deutsch. Gesch.*, 2. dílu str. 457 nn.

²⁾ Karel vkročil do Italie, aniž dříve zpravil papeže, spokojuje se toliko, jakmile tam vkročil, tím, že poslal k papeži s rozkazem; aby za ním přišel do Pavie; ovšem že mu za to Jan VIII. dal lekci jemnou sice, ale rádnou. V. *List Jana VIII. Karlovi Tlustému* (Migne, I. 275, str. 894).

³⁾ V. *Erchamberti continuatio* (Pertz, SS., sv. 2, str. 329).

o ostatních dogmatech, kterážto odpověď jistě uspokojí biskupy církve římské, kdyby měla jeho záležitost býti podrobena jejich zkoušce.

S jejich strany nebylo se báti otázky, která v ústech německých pořád činila obtíže: »Věříte-li, jako my, že sv. Duch vychází zároveň z Otce i Syna, proč nepoužíváte jako my, zpívající vyznání víry, slov *Filioque*?« Římané té doby nejednali jinak, než Řekové. Jan VIII. byl tedy jist zřejmým zdarem věci Methodovy; a proto byl také jist, že sám bude kryt proti všemu obviňování, jakoby byl zapleten v kacírství, když jenom opatrně obmezí předmět sněmu, kterému náleželo vyšetřiti otázky čistě dogmatické, kteréžto byly zároveň jediné podstatny v jeho ospravedlnění.

Tak se stalo. Postačí tu čísti zprávu, kterou Jan VIII. zanechal o této otázce, aby se konstatovalo, že tam opatrně pominul otázek disciplinárních a liturgických.¹⁾ Na tomto poli ovšem bylo smýšlení velmi rozdílno: bylyť tam záhady velmi složené, bylo tam mnoho předsudků vyvrátiti, velikou dovednost zmásti, aby se Jan, podrobuje své vlastní rozhodnutí sněmu římskému, nevydal v porážku skoro jistou. A porážka na tomto poli byla by byla tím zhoubnější, čím více papež římský nyní byl přesvědčen, že by naděje skládané v návrat Methodův na Moravu byly zmařeny, kdyby veliký missionář byl nucen, aby zrušil svá zařízení a vůbec se vzdal liturgie národní. Ostatek, jak je to možná, aby Jan VIII. se neobával rokování, kde na jeho porážku by dostačilo uvésti jeho vlastní důvody, srovnati papeže z r. 879 s papežem z r. 880?²⁾

¹⁾ »Igitur hunc Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter solemnia caneret, sicuti sanctam romanam Ecclesiam tenere, et in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus, secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem, promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam sicuti sancta romana Ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere«; a to je všecko. Potom papež vypočítává jenom, co osobně nařídil Methodovi, kterážto nařízení jasně odlišuje od nařízení sněmovních, tímto přechodem: »Nos autem illum, etc.« V. *List Svatoplukovi*, Migne str. 905.

²⁾ V. *List Jana VIII. Methodovi*, Migne, I. 239, str. 850.

A ve chvíli, kdy Jan VIII. nemohl vymoci schválení svého rozhodnutí, jediná pomoc mu zbývala, totiž nemluvit o nich, zachovati o nich nejdokonalejší mlčení.

List, jímž vyvracel Jan VIII., jak jsme se nahoře zmínili, jisté pověsti, má vlastně ten účinek, že nám ukázal, jak dlouho Jan VIII. zachoval toto mlčení. Kollega Methodův v episkopátě moravském, určený pomocník v jeho pracích, jeden z těch, které nejvíce zajímalo zvědět, co papež rozhodl o liturgii slovanské, Wiching totiž, za svého pobytu v Římě ani nejmenší zprávičky se o této věci nedověděl od papeže. »Vzdáleni jsouce všeho, čím bychom byli vymáhali na něm přísahu,« napsal Jan VIII. Methodovi, »ani slovíčka jsme mu neřekli o této věci: »Quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus.«¹⁾

Jak pečlivě proto také papež musil bdíti, aby jeho list na Svatopluka nebyl poznán v Římě, můžeme posouditi z toho, že, o všem zpraviv Methoda, co nařídil, o plnomocenství, které mu udělil, neměl přece za to, že mu smí dát čísti slova svého listu. To aspoň, jak patrně, vyplývá z jistého místa listu, vyvracejícího jisté pověsti, kde Jan VIII. pocítil potřebu upokojiti Methoda o obsahu svého listu na Svatopluka, tvrdě, že, co tam napsal knížeti moravskému, se shoduje s tím, co jemu samému řekl: *Nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphentopulcho, quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus.*

Byl-li Wiching šťastnější, nežli jeho arcibiskup? Podařilo-li se mu zjednati sobě text listu apoštolského? Těžko by padělatel tak opatrný se vydal v nebezpečí sestaviti takový padělek, aniž měl před očima vzor. To by bylo, vydati se nevěda, kam. Chtěl-li zmařiti účinek pravého listu, musil ho znáti. Až nás průběh událostí uvede zpět na území římské, snadněji pronikneme v archivy papežské a tam se bystře podíváme na úředníky podezřelé. Nalezl-li tam Wiching tovaryše, tehdy uvidíme také, jak a proč. Prozatím pletichy se rozvíjely, a podvržený list Jana VIII. zasadil první ránu velikému dílu Methodovu.

¹⁾ V. *List Jana VIII. Methodovi*, Migne, I. 319, str. 929.

Wiching se nezmýlil v účinku, který měl jeho úskok na ducha knížete moravského. Třeba že se Svatoplukovi nenedostávalo chytrosti, třeba byl, jak dí kronikář bavorský, »mozek plný lsti a obmyslu«, ¹⁾ tato obmyslnost byla spíše ochranná, kterou nic nešálí v lese, pro niž pomačkaný keř, přeházené listí, vzkřek ptačí, výdech je sice vůdcem neomylným, která však zůstává tupou před hrozným tajemstvím čarů neznámých. Jedním rázem vběhl do pasti, aniž se podařilo pravému listu, přinesenému Methodem, jej z ní vysvoboditi.

Tehdy započala pro arcibiskupa moravského celá řada útrap, *varii casus*, ²⁾ jak je nazývá Jan VIII., jejichž podrobnosti nás sice nedošly, pomocí nichž však přece můžeme nové zprávy připojiti k oněm, které jsme zvéděli z listu papežského, zrobeného Wichingem.

Právě proto, proč padělatel zaměnil všechny myšlenky listu authentického nauky, discipliny a liturgie se týkající, právě proto a z důvodů neméně snadno pochopitelných upravil ve svůj prospěch místo, které jej stavělo pod autoritu a v úplnou závislost svého arcibiskupa. Tam si netoliko připisuje autoritu nezávislou, nýbrž, proti listu pravému, právě jemu a jeho straně se tam dávalo právo potrestati, ba vypuditi z Moravy protivníky předstíraných rozhodnutí papežských. Není věru pochybnosti, že Wiching a jeho straníci narážejí na podvržený list Jana VIII., když pronášejí slova, jež nám zachovala *legenda pannonská*: »Nám dal papež autoritu; nám poroučí, abychom vyhnali Methoda i s jeho naukou.« ³⁾ Zjištění to drahocenné, jehož bude dobře vzpomenouti v příhodném okamžiku.

Mimo to byly pletichy tak dobře zavedeny, že Method sám jimi byl polapen. Na okamžik pochyboval sice o Janu VIII. a instrukci, kterou poslal knížeti moravskému. Jeho veliký duch byl sklíčen; a jenom s po-

¹⁾ »Plenum doli et astutiae cerebrum.« *Kron. Fuld.*, Contin. Ratisb., r. 884, vyd. Kurze, str. 111.

²⁾ Migne, *ib.*, str. 928.

³⁾ V. *Život Meth.*, hl. 12, ap. Ginzel, str. 29.

citem hluboké sklíčenosti odvolal se k papeži římskému listem, dnes ztraceným, jehož smutný ráz však nám prozradila odpověď Jana VIII. Bylo to koncem zimy r. 881. Čas byl hrozně ošklivý. Zima zuřila tak stroze a prodloužila se daleko na jaro, že nic neklíčilo a že v jistých krajinách všecka zvíř zahynula.¹⁾ Ale svatému arcibiskupovi se nikterak nenedostávalo něžné obětovnosti. Dne 23. března se papež o všem dověděl a diktoval odpověď, kterou jsme už sice z větší části poznali, ale daleko ještě v celém dosahu jejím nevyvážili.

Jesti v korespondenci Jana VIII. více, než jeden list, který z počátku máte historika. Tážemeť se s nepokojem, jakého druhu člověka to máme před sebou. Nepokoj ten je tím přirozenější, když dobře víme, že nám tu není jednati s listinami neosobními, s listinami, které náležejí tomu, jenž je podepsal, jenom co do rozkazu počátečního a co do schválení konečného, od něho daného a propůjčeného. Zde je podpisovatel vším; sekretář ničím anebo skoro ničím. Osoba myslící, cítící, která se rozhorlila a zase se mírní za těmito řádky, jest Jan VIII. sám. Fysiognomie, kterou odtud vycitujeme, jest jeho fysiognomie. Kdo má jeho listy, má jeho ducha.

Nuže, jak patrně, je to duch velmi neobyčejně složitý. Je-li tu dovolena vzpomínka osobní, nikdy nezapomenu na řídký dojem, kterým mne dojala korespondence Jana VIII. před dávnou už dobou, když jsem poprvé zatoužil po tom, abych pronikl tajemství této povahy záhadné, ale mohutné. Nic se ovšem nevyrovná úžasu způsobenému listem z r. 879, roku to napjaté krise, kdy se Jan VIII. vysílil marným hledáním osoby vhodné pro trůn císařský. Čteme-li tuto horoucí výzvu papežovu na všechny Karlovce, čteme-li vyznání oddanosti a přátelství obzvláště vyznaménávajícího, kterým každý z nich stejně a zároveň,²⁾ jak

¹⁾ V. *Kron. Fuld.*, Contin. Meginh., r. 881, vyd. Kurze, str. 96.

²⁾ Hned tvrdí, že nežádá jiné protekce než Karlomanovy: »Testamur namque Deum, cui occulta omnia manifesta existunt, quod . . . nullius hominis nisi vestrum praepotens adjutorium

patrno, jest obdařen, vůči obrazům vhodně zvoleným k tomu, aby se přimkli k Římu,¹⁾ vůči opatrné a moudré vypočítavosti, kterou jednoho zbavuje toho, co předložil druhému,²⁾ patrno, že je nesnadno nesouditi na hojnou zásobu dvojakosti u toho, kdož používá takových prostředků. Smutnost zjevu toho ještě zvětšuje okolnost, že klam se děl všemi známkami upřímnosti, že z něho vyzníval výraz pravdy dojemné a přechasté napodobení citů skutečných, tak že mohl oblouditi i lidi nejvíce podezřívavé, konečně že tam shledáváme druh přetvářky pobouřené, nejošklivější druh této ošklivé nepravosti.

Dnes nebojím se, že se klamu, tvrdě, že takové ocenění bylo by nespravedливо. Důkladnější chronologické roztržidění listů³⁾ (Janových) rozptyluje příliš rušivou soudobnost jistých skutků právě tak, jako kdo vezme v úvahu účinek situace, spolu i násilím hroící i proměnlivé, na letoru lehkou vznětlivou, vysvětlí sobě, že Jan VIII. mohl měniti své pocity, zůstává naprosto upřímným. Zkrátka, jakmile temný oblak prvních dojmů se rozptýlí, stále před námi trvá obraz vůle upřímné, která jde vážně za vytčeným cílem, která však na jeho dosažení používá obratnosti ducha přirozeně velmi bystrého. Dáme-li se do studia některého skutku Jana VIII., skoro vždy musíme býti připraveni, že se tam potkáme, co do úmyslu pravého a dosti rázného na

avida mente quaerere voluimus« (*List Karlomanovi*, Migne, str. 840); hned zase s Karlem Tlustým žádá se spojití proti všem: »Pro certo scire debetis quoniam pro nullius hominis lucro, vel blandimento, sive terrore, a vestro nos consortio et vestrae amicitiae foedere separabimus« (*List Karlovi Tlustému*, *ibid.*, str. 831); hned zase dává se přednost Ludvíkovi III. Německému, a k němu jediné církev římská volá o pomoc: »Vos magno desiderio quasi unicum et carissimum filium praestolatur.« (*List Ludvíkovi Německému*, *ibid.*, str. 852 n.); nemluví o Bosonovi, který byl dříve jedinkou nadějí Jana VIII. (V. *List Bosonovi*, *ibid.*, str. 835.)

¹⁾ »Si Romanum sumpseritis imperium«, napsal Ludvíkovi III., »omnia vobis regna subjecta existent.« Migne, *ibid.*, str. 853.

²⁾ »Spalte můj list,« napsal Wibrodovi, biskupu parmskému, svěřiv mu řízení poněkud choulostivé. Migne, *ibid.*, str. 835.

³⁾ Toto roztržidění ještě nebylo vydáno; neboť jsem už pravil (str. 14. celého díla), proč roztržidění přijaté do nových Regest Jafféových nemůže se pokládati za vůdce jistého.

provedení jistého úkolu, s předsudky politika, jenž zná překážky a láme sobě hlavu s tím, jak by je odstranil.

Nuže, mnoho a hrozných překážek obkličovalo papeže římského, když ho došel z Moravy výkřik úzkosti Methodovy. Po odchodu arcibiskupově z Říma situace v Římě se neobyčejně stížila. Jan VIII. byl ještě pod dojmem událostí únorových, kdy o slavnosti císařské korunovace Karla Alemanského ¹⁾ jeho politika byzantská byla tak krutě pokořena. Viděl se ještě v basilice sv. Petra, jak stojí na kazatelně v plném úboru suverenního velekněze, se sv. evangeliem v ruce, před císařem německým s biskupy a válečníky německými i ohromným davem lidu římského, kde více než jeden si tropil smíchy z toho divadla; a papež dosud tak hrozný a tolik obávaný musil slavnou přísahou stvrditi, že, smíruje se s Fotiem, nemíní učiniti újmu cti a rozhodnutí svých předchůdců. ²⁾

Na kteroukoli stranu tehdy obrátil své myšlenky, všude pozoroval jenom předměty smutné a hrozné. Nedaleko jeho paláce lateranského na Aventině kul pikle muž, jehož se obával snad nejvíce po Formosovi. Bývalý náčelník vojska římského a vestiáře papežského, rozmazlený prostopášník, jehož přátelství zneuctívalo sesazeného biskupa portoského, Jiří Aventinský, vrátil se na své statky z rozkazu královského, aby od ny-

¹⁾ Korunovace ta se jistě slavila v první polovici měsíce února r. 881. (V. Böhmer-Mühlbacher, *Regesten*, č. 1566 a.)

²⁾ Hlavní podstata této části čerpána je z dílka anonymního, integrující to části velikého díla řeckého, které jednalo o odsouzení Fotiově. (V. Mansi, *Concilia*, sv. XVI., str. 449 A.) Zde pouze poznamenávám, že autor dílka anonymního falšoval povahu výstupu kazatelskou, dav mu povahu odvolání, které jistě neměl. Kladu-li tuto událost do doby pobytu císaře Karla Tlustého v Římě, nečiním tak proto, že by v některém prameni bylo toto datum výslovně udáno. Ale, protože se mohla udáti jenom r. 881, protože je málo pravděpodobno, že Jan VIII. se poddal k podobnému kroku, aniž k němu byl donucen okolnostmi mimořádnými a nezdolatelným nátlakem vlivu zevnějšího, konečně protože takové slavné ospravedlnění papežovo před císařem, tak řečené *purgatio*, nebylo novotou, nýbrž že takoruka vešlo v právo, doufám, že jsem se neklamal, přidržuje se toho data. Ospravedlnění papeže Jana VIII. před císařem Karlem Tlustým jest jenom napodobení ospravedlnění papeže Lva III. před císařem Karlem Velikým. (V. Vita Leonis III. v *Liber pontif.*, vyd. Duchesne, sv. 2, str. 7.)

nějska tupil i svou přítomností strašil staříckého papeže, a což zvláště pocítoval bývalý správce, žijící dosud v Janu VIII., připravoval jej o ohromný statek, jež císař Karel Holý byl propůjčil pokladně papežské.¹⁾

Za hranicemi od Spoletska každý okamžik bylo očekávati nového útoku vévody Guye, jenž zdědil nároky svého rodu na místokrálovství italské a na protektorát svaté Stolicе. Celou konečně podporou, celým útočištěm byl mu císař jak neschopný, tak bouřlivý, který jako se pozorně domáhal svých práv, tak nemožný byl, aby je prováděl. A konečně největším pokořením pro papeže, který se těšil z toho, že osvobodil Itálii od nebezpečných Saracenů, byli pohané rozloženi před branami římskými, tak že náměstek Kristův se třásl před následovníky Mohamedovými.²⁾ Minula doba, kdy v illusích, přirozeně se rodících v mysli nastupujícího panovníka, Jan VIII. se viděl v čele námořníků nepřemožitelných, kdy, pln jsa veselého zápalu, chodil po lešeních ostijských, povzbuzuje svou přítomností sekýru a kladivo stavitelovo. S jakou oprávněnou pýchou nedávno ještě pozoroval tyto nové hradby, své dílo pro sebe, tuto Johannopolis určenou k tomu, aby vrhala ochranný stín svých hradeb na basiliku sv. Pavla. Nyní s vrcholu své moci nemožné, beze zbraně, bez vojska Jan VIII. sledoval pohyby nepřitele na Campagni a přípravy jeho na náhlý útok.³⁾ Dle své povahy, jak ji známe, kolikrát neohrožený stařec asi tam vyšel, aby z daleka bedlivě pozoroval záblesky jeho šavlí a jiskření jeho mečů! Kolikrát večer se opozdil, naslouchaje ve stínu noci hlučnému rachocení rychlých objížděk!

Zkrátka, přede zraky Jana VIII. bořily se tehdy nejkrásnější jeho naděje. Jeho stavba řítila se kámen za kamenem na bedra arcibiskupa moci zbaveného. Tehdy proklouzlo ústy jeho slovo srdcervoucí, tím vý-

¹⁾ V. *List Jana VIII. Karlovi Tlustému* ze dne 10. září 880. (Migne, I. 298, str. 912 B.)

²⁾ V. *Listy Jana VIII.*, ap. Migne, I. 299, 300, 320.

³⁾ »*Muris urbis egredi non audemus,*« napsal císařovně Richardě na počátku r. 882. Migne, I. 355, str. 950.

raznější proto, že vycházelo z ducha tak silného: »Lépe umřítí, nežli žítí život takový!« ¹⁾)

Jaksi tragické bylo setkání těchto dvou velikých svízelfů. Prosba nešťastného arcibiskupa moravského pronikla k srdci papeže římského v jeden ze smutných okamžiků, které v nás vzbuzují větší soustrast s neštěstím.

Jan VIII. nedal přednosti povinné spravedlnosti před povinnou soustrastí. Methodovi se dostalo úplného zadostiučinění, oslazeného ještě více výrazem otcovské soustrasti. ²⁾) A přece i tehdy moudrý papež zůstal, čím byl. Pohnutí mysli nevymýtilo z ní chytré obratnosti. Jeho odpověď byla ovšem úplně jasná každému, kdo znal obsah listu na Svatopluka, ale za to byly výrazy v ní tak příhodně zvoleny, že zůstala listem zavřeným pro každého, kdo neměl onoho listu před očima. Právě-li Jan VIII. v ní srozumitelně, že neposlal jiných instrukcí na Moravu mimo ty, které obsahuje list arcibiskupem z Říma přinesený, střeží se velmi, dopodrobna je opět vykládati. Liturgie slovanská, celé dílo Methodovo v ní bylo znova schváleno, ale způsobem všeobecným, který nenabývá určitosti, leda vztahem na souhlasná místa listu na Svatopluka. Mimo biskupa Wichinga, jehož jméno zamlčel, všecko v ní pověděl jasně; ³⁾) mimo historku o předstírané přísaze na hrobě sv. Petra, kterou Jan VIII. příležitostně vyvrací, aniž tu naznačil věc jinak, než běžným výrazem *hoc negotio*.

Zkrátka, plán papežův byl vysvětliti věc Moravanům, aniž Římany poučiti, vytrhnouti Methoda z nesnází, aniž sebe v ně uvrci. Ovšem, může někdo podplatiti písaře papežské, donéstí do Říma slova odpo-

¹⁾) Libet magis mori, quam prohi dolor! jam talia tolerare.« *List Karlovi Tlustému*, Migne, I. 320, str. 929.

²⁾) »Ideoque cesset ista dubietas,« řekl mu papež, »et Deo cooperante, sicut evangelica et apostolica se habet doctrina, orthodoxae fidei cultum fidelibus cunctis inculca, ut de labore tui certaminis Domino Jesu Christo fructum afferas abundantem, etc.« Migne, I. 319, str. 929.

³⁾) Jan VIII. ho nikdy nejmenuje jinak, než »episcopus ille«, »idem episcopus«, »iam dictus episcopus«. *Ibid.*

vědi dané arcibiskupu moravskému, ale nezví nic jiného, leč, že Jan VIII. žádá Methoda, aby se srovnával s naukou sv. Stolice. Neboť ještě to bylo velikou předností této odpovědi, že zároveň i zatajila všechny ústupky učiněné Methodovi, i trvala na podmínkách jemu uložených.

Pravda, že Jan VIII. zakončuje list slibem, že věc rozhodne po poradě u přítomnosti stran před ním odbyvané, patrně sám roznítil bouři, o níž tolik přemýšlel, jak by se jí vyhnul. Ale z jedné příčiny, kterou papež dobře poznával, nebylo se obávati, že arcibiskup moravský může přijíti do Říma přede dvěma měsíci; a do té doby věci by měly kdy změnití svou tvářnost. *Legenda pannonská* skutečně vykládá, že této doby Method okamžitě opustil Moravu, aby se odebral do Cařihradu, kde jej císař Basilius toužil viděti a zpraven býti o jeho pracích.¹⁾ Tato cesta na neštěstí nezamlouvá se všem historikům moderním,²⁾ přes nepopíratelnou autoritu listin ji dosvědčujících,³⁾ ba i přes pravděpodobnost skutku tak přirozeného missionáři byzantskému v okamžiku, kdy tolik podpory potřeboval, kdy protekce císařská mohla tak užitečnou se prokázati jeho záležitosti moravské.

Oni však myslí, že stůj co stůj Method musí býti uchován styku s nenáviděným Fotiem, a že tak

¹⁾ V. *Život Meth.*, hl 13, ap. Ginzel, str. 29 n.

²⁾ M. L. Léger zašel až tak daleko, že má za to, že se má odvrci »na území fikce legendární« (V. *Cyrille et Méthode*, str. 154).

³⁾ V. Dümmler v *Archiv f. öst. Geschichtsquellen*, sv. 13, seš. 1. str. 145 nn. Nešťastný pokus, zviklati autoritu tohoto pramene, právě nedávno se stal. P. Friedrich, jemuž se poštětilo dostati do rukou nevydaný list Anastasia-knihovníka, z něhož dovozuje nade vši pochybnost jistě, že listiny, o kterých se tam řečený Anastasius zmiňuje, byly využítkovány legendou o sv. Cyrillovi, známou pode jménem *legenda vlašská*, nechtěl spokojiti své ctižádosti tímto skromným výsledkem. Myslí, že může tímto objevem obnoviti celou historii pramenů pro život sv. Cyrilla a Methoda. (V. Friedrich, *Ein Brief des Anastasius bibliothecarius, v Sitzungsab. d. philos.—philol. u. hist. Classe d. akad. d. Wissensch. zu München*, 1892, str. 394 nn.) Mně aspoň je líto, že se jeho námaha minula účinkem; že nezjednal legendě řečené vlašské celé autority, kterou chtěl, ani neshledal všech prvků, z nichž se tato legenda skládá.

musí býti schismatu řeckému odňaty všeliké sobecké nároky na slavného patrona Slovanů. Jakoby bylo místno hroziti se toho, že arcibiskup moravský nemněl, že by se musil vyhýbatí obcování s patriarchou, který byl tehdy v jednotě se sv. Stolicí, s nímž Jan VIII. — Method to věděl lépe než kdo jiný, protože byl minulého roku v Římě — udržoval styky skoro přátelské! Jakoby byl biskup původu řeckého zavázán za stejných okolností k větší přísnosti, nežli sám papež římský! V každém případě, dobrém či zlém, jisto je, že se stýkali; ¹⁾ a toto popírání události nedokazuje než jedno, že totiž je vždy nebezpečno v pozorování dějin vnášeti předsudky náboženské, jakkoli oprávněnými se zdály.

Cesta Methodova do Cařihradu je tak málo mythem, že nešťastný náš arcibiskup ve svém listě, jímž se odvolává k Janovi VIII., zpravil papeže, jakož ostatek bylo povinností biskupa přímo podřízeného sv. Stolicí, o svém úmyslu, vzdáliti se ze své diecése. Proto v odpovědi Jana VIII. zařízení, kterému podnes nebylo rozuměti, a které přece je tak velice jasno. Papež totiž odkládá rokování na dobu pozdější, až se Method s pomocí Boží ze své cesty vrátí: *cum, Deo duce, reversus fueris.* ²⁾

Kdož žádají k úplnému přesvědčení, že Jan VIII. měl říci výslovně, o kterou cestu jde, jsou opravdu bláhovi. Bezpochyby moudrý papež se vyjádřil opatrně o této věci, jakož i o jiných, a to z téže příčiny; ale nikomu není zabráněno, aby tu upotřebil služeb svého rozumu, obzvláště, kde ho tak málo potřeba.

Zajisté, kdyby Jan VIII. byl mohl čísti v budoucnosti, kdyby byl mohl předvídati, že nejlepší prostředek na zachovanou díla Methodova ještě jest dáti mu hned, a to na území římském okázalé a všemožně veřejné

¹⁾ Ba Fotius, když se loučil s Methodem, Methoda objal: »*osculatus eum est.*« V. *Život Meth.*, hl. 13.

²⁾ »*Tamen cum, Deo duce, reversus fueris, quidquid iam dictus episcopus (ruk. Vat. má: dictis epistolis, což jest patrně chyba opisovatele) contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam, adjuvante Domino, legitimo fini trademus, et illius pertinaciam iudicii nostri sententia corripere non omitemus*« (Migne, str. 929 B).

potvrzení, nepochybuji aspoň já, že by byl nařídil arcibiskupovi, aby odložil svou cestu do Cařihradu a přímo přišel do Říma se svým nepřitelem Wichingem . . .

Ale takový výsledek byl mimo možné nadání. Jan VIII. viděl v odkladu processu nebezpečného jenom šťastnou pomoc, jíž by sobě uspořil veliké hoře, úplně zjednávaje Methodovi prostředek jistý na zmařenou pletich, nastrojených proti němu a na vítězství v zemi moravské, jediném to místě konečně, kde triumf jeho měl tehdy důležitost.

Vskutku bezprostředný účinek politiky Jana VIII. byla záchrana Methoda a jeho díla. Vyšedši z Říma kolem 23. března¹⁾ odpověď papežova došla svého adressáta bez pochyby asi koncem měsíce dubna.

Právě tehdy se odbýval veliký sněm jarní, když ze všech údolí Moravy si pospíšili válečníci kmenů slovanských na některé prostranné nádvoří hradební, na některý ohromný »rynk«, jichž model jim zanechali Avarové. Scházeli se tam na poradu o zájmech politických a náboženských svého národa; ale často také hromada se končívала řinkotem zbraní, a Moravané odcházeli, vyrážejíce ze sebe hesla válečná, kdykoli je totiž neunavný Svatopluk strhl k nějakému válečnému dobrodružství. Byla to výtečná příležitost pro Methoda učiniti krok rozhodný a strhnouti masku šalbě před zrakoma všeho lidu moravského.

A skutečně právě před sněm tohoto druhu nás uvádí vypravování *legendy pannonské*, vypravování to stručnosti největší, na něž však takořka se zachytila barvitost a pohnutí této scény pověstné. Máme ostatek, čeho dosud se nedostávalo na dobrou pochopenou vývoje této události a oceněnou pravděpodobnosti jejího rozluštění.

Ale z toho neplyne snad, že by se kdo byl mohl zmýlit v samé povaze děje vypravovaného. Vidíme tu patrně Wichinga při podvodu a list pravý při vítězství nad podvrženým: na počátku obecnou sklíčenost Moravanů, kteří věřili v autentičnost listu podvrženého a důsledně očekávali, že uslyší výnos o vypuzení svého

¹⁾ To je datum odpovědi dané Janem VIII.

arcibiskupa; hned zase při všeobecném zármutku nersrovnalou radost některých zbloudilců, ubohých to lístků, jimiž vítr bludu zmítá;¹⁾ potom četbu autentického listu na Svatopluka, který byl rovněž přijat s úctou a prohlásil před očima všech, že dílo i osoba Methodova došly approbace Stolicе apoštolské;²⁾ konečně zahánbení podvodníků, kteří zmizeli rychlostí mraku větrem pohnaného.³⁾ Vypravování to by nás tedy úplně uspokojilo, kdybychom se z něho mohli poučiti, jak u Moravanů hned došel viry autentický list Jana VIII. proti tomu, který byl proti němu postaven. Patrně tu chybí jeden výstup v dramatu: ten totiž, jak Method odevzdává Svatoplukovi odpověď, kterou právě obdržel od Jana VIII. a dokazuje jí, kde byl pravý list, pravé smýšlení papeže římského. Třeba ho pominula *legenda pannonská*, vnucuje se nicméně tak neodbytně, že ho právem počítáme od nynějška mezi události skutečné.

Po ráně tak značné musil býti patrně učiněn konec historce o podvodu, která už příliš dlouho trvala. Ale usouzeno bylo, aby zhynulo dílo Methodovo, jako tak mnohé jiné podniky veliké, praobyčejnou náhodou. Originálnost, zvláště tkvící na podvodu, jehož vývoj jsme sledovali, je ta, že lest se zdařila, kde se toho kdo nejméně nadíti mohl, a že do osidel byli zapleteni ti, pro něž osidla nebyla navlečena.

Zajisté že Wiching, vydav v oběh podvržený list Jana VIII., myslil jenom na oklamanou Moravanů. Idea zneužití sv. Stolicе ke svým vlastním skutkům ne-

¹⁾ »Tum congregati omnes Moravici homines iusserunt coram se recitari epistolam, ut audirent expulsionem ejus; homines vero, prout mos est hominibus, contristabantur et dolebant, quia tali pastore et doctore privabantur, exceptis debilibus, quos error movebat sicut folia.« (*Život Meth.*, hl. 12).

²⁾ »Honorantes autem apostolicos libros invenerunt scripturam: Frater noster Methodius sanctus, orthodoxus est, apostolicum opus perfecit et manibus ejus sunt a Deo et apostolica Sede omnes partes Slavonicae traditae, ut quem condemnaverit sit condemnatus, quem vero sanctificaverit sit sanctus.« To je jistě rozbor tuze stručný, ale přesný, pravého listu Jana VIII., který je dosud v registru. (V. *Život Meth.*, *ibid.*)

³⁾ »Et rubore suffusi digressi sunt cum pudore sicut nebula.« (*ibid.*)

mohla mu ani napadnouti; tak hypothesis naše se zdála nepravdě podobnou, tak bylo nemožno předvídati okolnosti, jež by ji dovolovaly někdy uskutečniti. Zbývá nám ještě posvítiti trochu na dosud temný koutek historie papežské, abychom podali zprávu o tomto smutném, ale příliš přirozeném konci.

Triumf strany německé.

Po velikém sněmu pánů moravských, kde Wiching byl tak mrzce zahanben, čtyři léta uplynula, po která se mohlo mysliti, že instituce slovansko-byzantské jsou definitivně usazeny na poříčí Moravy, a mladá říše slovanská navždy vyrvána záluskům německým.

Mezi Svatoplukem a levobočkem Karlomanovým důvěrnost se náhle změnila v nenávist krutou. Rázem hrozný válečník moravský přešel Dunaj se zástupy nespočetnými. Jeho armáda, jak vypravuje kronikář, svědek očitý, potřebovala celý den k defilování.¹⁾ Tak za tři léta země mezi Rábou, Drávou a Dunajem byly sama rozsáhlá kostnice lidská. Vlk slovanský všecko zpusťil, vše krví potřísnil. Jak živ nebyl Svatopluk v lepší situaci, aby svou vůli předpisoval císařství německému a zabezpečil do budoucna své zemi rozvoj národní a svobodný.

Ale knížeti tomuto nejvíce se nedostávalo porozumění úkolu, který měl hráti, určitého pojmu o cíli, ku kterému měl směřovati. Ať vedl válku, ať svými výboji daleko postupoval, nečinil tak z úmyslu, založiti mocnou říši, stálou záštitu svého plemene, nýbrž spíše z lásky k životu válečnému, ze záliby ve velikých honech na lidi a v divokém opojení vítězném. Jākmile byla jeho choutka ukojena, a především nějaká dlouhá řada zdarů jej přesytila slávou a unavila krveproléváním, málo mu na tom záleželo, aby se představil jako pokorný vasal těch, jimž nejvíce nesnází způsobil.

¹⁾ V. *Kron. Fuld., Contin. Ratisb.*, r. 884, str. 112.

Pannonie byla ještě plna ohně, když se Svatopluk objevil na svahu hory Kaumbergu, nedaleko řeky Tulnu, a přišel vzdát císaři Karlu Tlustému hold manský, který nedávno vzdal k službám sv. Stolice.¹⁾ To se stalo koncem r. 884. Od té doby Morava opět byla otevřena záměrům německým a pletichám Wichingovým. Vyloučen jsa z církve od Methoda,²⁾ opuštěn od Svatopluka, lstivý Šváb musil se vytratiti z Moravy a hledati útočiště jinde, bez pochyby v Korutanech, u svého protektora a přítele, krále Arnulfa: hned od té chvíle mohl pracovati o svém návratu, aneb ho aspoň připraviti v blízké budoucnosti.

S druhé strany, v Římě totiž, věci změnily svou tvářnost, a půda se stávala den ode dne příznivější k přepadení díla Methodova. Všichni svědkové, kteří měli čím aneb aspoň chtěli strhnouti masku s úskoku Wichingova, znenáhla mizeli touž dobou, kdy se snášela pozvolna na věčné město strašná noc mravní, která je měla zatemniti v posledních letech století devátého a zakryti svou temností tak hrozné bezbožnosti.

Jana VIII. už nebylo. Smrt konečně porazila neohroženého papeže v poslední dny r. 882, 15. prosince.³⁾ Pověst šla tehdy, že Jana VIII. otrávil jeho příbuzný Řehoř, přednosta paláce papežského. Odehrál se tam výstup surový. Netrpělivostí, že jed neprovedl svého díla dosti rychle, Řehoř prý se vrhl na starického papeže a dorazil jej kladivem.⁴⁾ Jakkoli však tato zpráva, zaznamenaná kronikářem řezenským, došla víry u historiků, není hodna, jak se mi zdá, aby se stala základem úsudku pevného. Podle mého mínění

¹⁾ »Homo imperatoris efficitur.« *Kron. Fuld., Contin. Ratisb.*, r. 884, str. 113.

²⁾ Exkommunikace to vypravovaná od autora *Života Klim.* (Migne, P. G., sv. 126, str. 1207 B), na kterou však jinde se velmi jasně naráží v *Listě Štěpána V. Svatoplukovi.* (V. Ginzl, *Codex*, str. 67.)

³⁾ V. Jaffé-Ewald, str. 422.

⁴⁾ V. *Kron. Fuld., Contin. Ratisb.*, r. 883, vyd. Kurze, str. 102. Jméno příbuzného Janova (VIII.) je vyňato z Meginharda (*Kron. Fuld., Contin. Meginh., ib.*, str. 99); neboť, jak patrné, vypravují oba kronikáři tuže událost, jakkoli s podrobnostmi a duchem rozličným.

byla jenom proto vymyšlena, aby omluvila vraždu téhož příbuzného Janova, skoleného za několik dní potom na nádvoří sv. Petra přednostou nového papeže Marina I.¹⁾

Na obrat však jest úplně jisto, že smrt Jana VIII. byla znamením reakce, namířené proti jistým částem politiky jeho vnitřní i zahraniční. Marin I. (882—884) zahájil svou krátkou vládu zřejmým vypověděním nepřátelství Fotiovi²⁾ a tím, že okázale zpět povolal Formosa a všechny staré psance.³⁾

Po něm následoval papež Hadrian III. (884—885), který myslel, že může smířiti zneprátelené politiky a udržovati rovnováhu mezi stranami tím, že ponechá Formosany⁴⁾ na svých místech a znova naváže styky s Fotiem;⁵⁾ tím, že stejně bude nemilosrdným k rušitelům obojího pole, nařizuje vyloupati oči starému zapřisáhlému nepříteli Jana VIII., velmi pověstnému Jiřímu z Aventina, dávaje mrskati příbuznou téhož

¹⁾ V. *Kron. Fuld., Contin. Meginh.*, r. 882., str. 99. Intence a nedostatek upřímnosti této verse se prozrazuje novým nepravděpodobným vynálezem, že totiž příbuzný Janův klesl mrtev na zem, aniž se ho kdo dotekl, jedině strachy před davem lidu: »Concrepante turba stupefactus a nullo laesus nec vulneratus.« *Kron. Fuld. Contin. Ratisb.*, r. 883.

²⁾ To plyne jasně z jednoho listu Štěpána V., znějícího císaři Basilovi, v němž v této záležitosti se ujímá svého předchůdce Marina. V. *List Štěpána V. Basilovi* (Mansi, *Concilia*, sv. 18, str. 12). Ostatek Marin měl proč nespokojen býti s Byzantinskými, kteří jej velmi sužovali roku minulého, když vyřizoval jistou záležitost v Cařihradě. V. *ibid.*, str. 13 C.

³⁾ V. Jaffé-Löwenfeld, str. 425 n.

⁴⁾ Jeho apokrisiářem je Řehoř, jenž byl odsouzen s Formosem r. 876. V. Jaffé-Löwenfeld, č. 3401. Galetti naprosto popřel tuto identitu v pojednání svém *Del primicerio*, str. 171.

⁵⁾ Fotius se proto pokládal za šťastného v díle o *Mystagogii Duchá sv.*, hl. 9: »Ἀδριανὸς συνοδικὴν ἡμῶν ἐπιστολὴν, ὡς περ ἔθες παλαιὸν, ἀναπέμψας« (Migne, P. G., sv. 102, str. 381); aniž máme příčinu tvrditi, že je to smyšlenka pověstného patriarchy, tím méně proto, že za tou příčinou mohl vztáhnouti svou lež na jiné papeže té doby. Ale právě na obrat, pokládá-li se za šťastna pro list Hadriana III., patrně dává na jevo, že ani před ním ani po něm žádný papež se mu nepodobal.

papeže, vlastní vdovu po přednostovi Řehořovi, zavražděném při nastoupení Marina I.¹⁾

V okamžiku, kam jsme dospěli ve výkladu této historie, totiž koncem r. 885, nastoupení papeže Štěpána V. právě oživilo hnutí reakce, na okamžik přerušené. Kdežto v Cařihradě se varovali uznávati Fotia patriarchou,²⁾ nový papež římský zbavil se velikého počtu starých rádčů sv. Stolic. Personál dvora papežského byl důkladně pročištěn³⁾ pod záminkou, že se tam uvede více moudrosti a ctnosti. Snad zbožnost Štěpána V. velmi opravdová a velmi horoucí měla proč děsiti se jistých způsobů příliš světských; ale, spravedlivě řečeno, míra její nezůstala méně nebezpečnou v jisté příčině. Odhánělat lidi obeznámené se stavem věcí, svědky a osoby jednající v minulosti, ponechávajíc beze živých prostředků informačních papeže, plného zajisté záměrů výtečných, ale nováčka nezkušeného. Toto nebezpečí objevilo se tím větším vzhledem na listiny Jana VIII., kterých si v době svého pontifikátu Štěpán V. nevšímal.⁴⁾

Na dovršenou neštěstí zmizel téhož času svědek hmotný, který by sám byl mohl nahraditi nedostatek svědků živých, který by, hlavně v záležitosti slavismu, byl dostačil na rozptýlenou všech pochybností a všech úskoků. Čtenáři zajisté nevymizel z mysli důkaz, kterým jsme nahoře dokázali, že registrum Jana VIII. bylo zkomoleno, a že ho byla víc než polovice z archivů vatikánských ukradena.

Co se původců tohoto smělého kousku týká, myslíme, že jsme nic nezanedbali na jasný důkaz, kterak Formosus se svými přáteli využítkovali svého návratu

¹⁾ V. *Chronica s. Benedicti Casin.* (Monum. Germ. Hist., in 4, Script. Lang., str. 483); srv. Jaffé-Löwenfeld, str. 427, kde stojí chybně »Řehoře« místo »Jiřího«. Identita *Mariae superistanac* v kronice monte-kassinské s manželkou superisty Řehoře je patrna z listiny o výměně statků, vyd. v *Annales Camalduenses*, sv. 1. Append., str. 56.

²⁾ V. *List Štěpána V. císaři Basilovi* (Mansi, sv. 18, str. 12).

³⁾ Tak důkladně, že životopisec Štěpána V. v *Liber pontif.* pokládal za hodno pročištění to poznamenati. V. vyd. Duchesne, sv. 2, str. 192, č. 644.

⁴⁾ V. nahoře odstavec »Záhada«.

v milost na jeho provedenou, kterak zničili nebo skryli celou část registra, obsahující listiny o jejich přejednání. ¹⁾ Formosané se této krádeže dopustili bezpochyby výlučně ze zájmův osobních; mínili jenom zničiti znamení své vlastní potupy. Snad ani z počátku nevěděli, že kus registra odcizený z Lateranu obsahuje listiny Jana VIII., napsané ve prospěch liturgie slovanské a institucí moravských. Ale jistě by byli ani tehdy neměli chuti vydati z rukou svůj lup, kdyby jim z něho neplynula jiná výhoda mimo to, že mají ve své moci ochranné rozhodnutí, kterého podle všeho neschvalovali. Jejich odpor ke všemu, co přicházelo z Cařihradu, způsobil by jim radost nad zničením díla skoro naskrz byzantského; byli by střehli o něm tajemství jen proto, aby neprozradili své krádeže.

Ba dále. Registrum Jana VIII., takto zhanobené, netoliko že bylo na překážku podvodníkům, nýbrž jim mohlo posloužiti za důkaz potvrzující. V části neukradené, která sama podle nařízení papeže Štěpána V. v archivě zůstala, byly listy tří prvních indikcí, totiž od doby, kdy Jan VIII. se ještě nerozhodl k tomu, aby dovolil liturgii slovanskou, ba ji formálně zapověděl. Mimo jiné jsou tam instrukce z r. 873 dané biskupu Pavlovi Ankynskému, který, jak se dovídáme od samého Jana VIII., byl vyslán, aby zakázal Methodovi užívati v liturgii jazyka slovanského. ²⁾

Všecko to bylo příznivo listině, která později vkládá v ústa Janovi VIII. řeč podobnou a uvádí tak jeho rozhodnutí v souhlas. Wiching tedy nyní mohl přijíti do Říma se svým listem podvrženým. Nikdo

¹⁾ L. se tu odvolává na str. 22.—29. svého díla, kde věc jasně dokázal.

²⁾ »Iam litteris nostris per Paulum Anconitanum tibi directis.« *List Jana VIII. Methodovi.* (Migne, I. 239, str. 850.) Část instrukcí daných Pavlovi Ankynskému došla také nás skrze sbírku britanskou. (V. Jaffé-Ewald, č. 2976.) Na neštěstí první tři indikce registra Jana VIII., zůstavené v Lateraně, neměly stejného osudu s částí ukradenou Formosany. Ztratily se; nemáme už listu z r. 873, kterým se zakazuje liturgie slovanská. V této příčině krádež formosanská není naprosto politování hodna: bez ní měli bychom jenom zlomek korespondence Janovy.

zajisté z okolí Štěpána V., jak patrně, nebyl schopen ani neměl chuti, aby mařil jeho pikle.

Přece však, abychom pravdu řekli, bylo v blízkosti sv. Stolice, ba v samém paláci lateranském místo, kde nemohli neznati rozhodnutí z r. 880, místo to, kde pravý list Jana VIII. na Svatopluka nikterak nemohl býti tajemstvím. Bylo kollegium notářů papežských, kteří tehdy měli za úkol psáti na čisto listy sv. Stolice a je registrovati. Pročištění personálu v těchto úřadech, nařízené Štěpánem V., nepozměnilo ho citelně, a byli tam ještě tři staří notáři z dob Jana VIII., Řehoř, Anastasius a Benedikt. ¹⁾ Měl jeden z těchto tří tehdy úkol, opsati list Jana VIII. na knížete moravského? Nevíme. Ale těžko je připustiti, že o tom ani tušení neměli, když přece společný úřad a denní styk vzájemný z něho plynoucí obyčejně má za následek, že známosti jednoho přecházejí na druhého, a ve známosti obecnou uvedeny bývají drobné i veliké události, které se staly ve sboru.

Na neštěstí úředníci ani v Římě nejsou naprosto nepodplatitelní, především v místě poněkud podřízenějším a v úkrytu před zodpovědností příliš patrnou. Zlato německé mělo proč tam býti vydáno, tím více, když šlo jenom o zakoupenou mlčelivost, věci to na světě kupem nejsnáze zjednatelné, protože nejméně kompromituje.

Kdybychom měli jmenovati toho, na koho z těch tří podezřelých notářů především padá podezření, že byl toho nejschopnější, aby přijal hrubý obnos, byli bychom v pokušení jmenovati Řehoře, neboť právě jej níže uvidíme, jak horlivě přispívá svým pérem, kdykoli šlo o list papežský ve prospěch některého zájmu německého. ²⁾

¹⁾ Zachovalo se devět listů papežských, napsaných rukou Řehořovou, tři pod Janem VIII. a šest pod Štěpánem V. (V. Jaffé-Ewald-Löwenfeld, č. 3066, 3104, 3230, 3429, 3457, 3468, 3469); Anastasiových se nám zachovalo pět, čtyři pod Janem VIII. a jeden pod Štěpánem V. (*Ibid.*, č. 3052, 3053, 3107, 3381, 3465); dva toliko jsou napsány Benediktem, po jednom pod každým pontifikátem. (*Ibid.* č. 3033, 3455)

²⁾ Z listů Štěpána V., napsaných rukou Řehořovou a až podesnes zachovalých, ani jediný není beze vztahu na záležitost německé. V. Jaffé-Löwenfeld, č. 3429, 3457, 3468, 3469.

Ještě kdyby druhové nově přibraní ke starým notářům Jana VIII. byli bývali schopni nad těmito bdíti! Ale jejich novým místopředsedou byl právě Formosan znamenáný, vyobcovaný r. 876, týž Štěpán, ¹⁾ o němž Jan VIII. pravil, že je to člověk dychtivý stříbra, lakomec hotový ke všemu hanebnému výdělkářství. ²⁾ Nesmělo se tedy spoléhati na personál, který za pobytu Methodova v Římě spravoval knihovnu a archivy papežské. Zachariáš neměl zajisté ani nejmenší chuti, aby zvracel východní politiku Jana VIII., a to ještě méně na Moravě než v Cařihradě. Vždyť ji sám velmi popoháněl a k ní spolupůsobil. Od prvopočátku se prohlásil pro Fotia proti Ignácovi. Přísnost Mikulášova k Fotiovi, jeho exkommunikace a degradace ³⁾ nepřiměly ho ku změně smýšlení.

Tak r. 879, kdy Jan VIII. nařídil, aby byl opět dosazen na stolec cařihradský, rychle povolal tohoto starého přítele Fotiova do rady sv. Stolicе a svěřil mu úřad knihovníka apoštolského, uprázdněný smrtí slavného Anastasia. ⁴⁾ Proto Zachariáš nemohl neznati listu papežského z r. 880 ve prospěch Methoda a institucí moravských, ba musil bezpochyby k němu spolupůsobiti. Můžeme tedy za to míti, že původcové listu podvrženého, byl-li Zachariáš v Římě za Štěpána V., byli by se přepočítali, tím spíše proto, že tento knihovník mohl bez okolků promluvit s papežem, který byl netoliko jeho příbuzným, nýbrž i jeho žákem. ⁵⁾

¹⁾ Máme ještě dva listy Štěpána V., jejichž »datum« je u jména Štěpána, sekundiceria sv. Stolicе. (V. Jaffé-Löwenfeld, č. 3466, 3467). Ostatek tento úřad zastával pod Janem VIII. před svou exkommunikací.

²⁾ »Stephanum secundicerium, qui diversas ecclesias spolians per avaritiam turpisque lucri compendia.« *List Jana VIII. všem věřícím* (Migne, I. 24, str. 677).

³⁾ V. Jaffé-Ewald, str. 350.

⁴⁾ V čele biskupů římských, již podepsali list papežský opět dosazující Fotia, stojí Zachariáš, biskup z Anagni, s titulem knihovníka Stolicе apoštolské. (Migne, sv. 126, strana 869.) Ostatek po svém opětném dosazení Fotius napsal Zachariášovi list děkovací, který dosvědčuje starou důvěrnost, jež panovala ode dávna mezi nimi. V. Hergenröther, *Photius*, sv. 2, str. 566

⁵⁾ V. *Život Štěp. V. v Liber pontif.* vvd. Duchesne, sv. 2, str. 191

Na neštěstí nenalézáme už stopy Zachariášovy od doby papeže Marina I. V záležitostech římských přestal zajisté působiti, buďto proto že již umřel, jak někteří myslí,¹⁾ buďto proto, že před reakcí nastalou volbou Marinovou tento příliš kompromitovaný rádce Jana VIII. pokládal za vhodno, uchýliti se na své biskupství do Anagni a tam dokonati, vzdálen jsa hluku a nebezpečí, poslední dny svého stáří.²⁾

I zůstal Method poslední překážkou, kterou ještě bylo nezbytno poraziti. Smrt převzala tento úkol. Po dvacetileté neslýchané práci veliký ten apoštol sklesl na zemi moravskou, kterou pokřesťanil.³⁾ Vypustil duši r. 885 s tesklivou obavou rolníka, jenž viděl svou setbu růsti a zrání, avšak na obzoru spatřil bouři, která se blíží a vše zničiti hrozí.

Wiching nečekal věru, než na tuto událost, aby se dal do díla. Method umřel 6. dubna; za několik měsíců potom Arnulf a Svatopluk úplně se smířili,⁴⁾ a biskup německý opět nabyl u knížete moravského bývalé důvěry.⁵⁾

Neuplynul ani ten rok a Wiching byl v Římě a obdržel od papeže Štěpána V. pověstný ten list, který nás tolik ohromil,⁶⁾ v němž papež římský reprodukuje

¹⁾ Tak myslí Duchesne. V. *Liber pontif.*, sv. 2, str. 196, pozn. 2.

²⁾ Klonil bych se spíše ke druhé hypotézi; předně proto, že autor *Života Štěpánova* mluví o Zachariášovi, jakoby ještě byl na živu. Kdyby byl už mezi mrtvými, byl by ho nenazýval: »bibliothecarius Sedis apostolicae«, nýbrž: »quondam bibliothecarius Sedis apostolicae«. A pak o nástupci jeho na biskupství v Anagni se dovídáme teprv r. 891, kdy byl naň dosazen Štěpán, budoucí papež Štěpán VI. V. Gams, *Series episcoporum*, str. 663.

³⁾ V. *Legendy panonské* hl. 17. (Ginzl, *Codex*, str. 31.)

⁴⁾ »Pax in Oriente inter Arnolfo et Zwentibaldo, praesentibus scilicet Baiovariorum principibus, jurejurando constare firmatur.« *Kronika Fuld.*, *Contin. Ratisb.*, r. 885, str. 114.

⁵⁾ »Eum vobis remisimus,« napsal poněkud později Svatoplukovi papež Štěpán V. (Ginzl, str. 65 n.); odkudž vysvítá, že Wiching už se vrátil ku knížeti moravskému a jej opět získal pro svou věc.

⁶⁾ O datu toho listu V. Jaffé-Löwenfeld č. 3407. Za tento výsledek je co děkovati P. Martinovi. V. *Revue des questions historiques*, sv. 38, str. 369.

na základě rozhodnutí Jana VIII. z r. 880 všecky smyšlenky Wichingovy až na přísahu složenou na hrobě sv. Petra.¹⁾ Tak se vysvětlilo, co bylo podnes nevysvětlitelno, hlavně ta neslýchaná příbuznost mezi dvěma listy papežskými, sobě naprosto odpornými. Příbuznost ta je skutkem, ale není přímá. Štěpán V. si posloužil padělaným listem Wichingovým, který měl za autentický, z něhož Wiching, používaje ke svému podvodu pravého listu Jana VIII. — přirozeně beze vší poznámky — přijal (mnohé) formule. Strašidlo papeže — vědomého padělatele a podvodníka v záležitosti tak závažné — zmizelo.

Není proto přece věcí méně hlubokého politování hodnou, že podobný omyl se ukázal. Neboť měl vliv netoliko na konduitu Štěpána V. Patrně zajisté, že papežové, kteří po něm po staletí neustávali naprosto zapovídati užívání liturgie slovanské, neznali pravého rozhodnutí Jana VIII.²⁾

Divná to věc, která přichází ještě na doklad našich závěrů! Sv. Stolica neustávala ani dosti málo v horlivém zakazování svém až do sklonku třináctého století, kdy registrum Jana VIII. poznáno bylo v opise monte-kassinském, kdy přede vším tento opis se dostal do knihovny papežské.³⁾

Zatím podvod Wichingův zplodil na Moravě své

¹⁾ Můžeme přece uznamenati, že Štěpán V., kdežto z počátku zcela napodobil Jana VIII., námět vzav ze žádosti Moravanů o protektorát, přece dále zmírňuje výrazy způsobem velmi význačným. Jde mu již jen o obedienci náboženskou, synovství duchovní. Kde Jan VIII. řekl »unicum filium«, tu Štěpán napsal »spiritualem filium«. (Srv. Migne, str. 905, a Ginzel, str. 64). Nové dispoice Svatoplukovy vyžadovaly ovšem nezbytně této změny.

²⁾ Můžeme tak souditi z nařízení Jana X., Jana XIII., Alexandra II., Řeh oře VII. (Ginzel, *Codex*, str. 75—91.), kde ani jedenkrát se neuvádí jméno Jana VIII.

³⁾ Rukopis monte-kassinský přešel do knihovny sv. Stolicy ve 2. polovici 13. stol., pravděpodobně za papeže Klimenta IV. (1265—1268); ale byl už v Římě nějaký čas ve knihovně kanovníka Bernarda. Nuže první ústupek ve prospěch liturgie slovanské učinil Innocenc IV. r. 1248; po něm následuje ústupek Klimenta VI. r. 1346. Konečně Urban VIII. a Innocenc X. jsou dobře zpraveni o pravém rozhodnutí Jana VIII., tak že se na ně výslovně odvolávají.

účinky. Pod ranou, kterou jí zasadil list Štěpána V., brzy potom následující a potvrzený poselstvem papežským,¹⁾ strana slovanská nemohla se udržeti.

Po dvou letech nebylo už ani jediného učeníka Methodova ve státě Svatoplukově. Utýráni a vypuzeni byvše, utekli se ponejvíce k Bulharům a tu, na území, jež bylo přístupno myšlenkám byzantským, udomácnili liturgii národní, které západ nechtěl.²⁾ Na okamžik pokusil se Jan IX. sledovati politiku Jana VIII., ne-li obnovou náboženského slavismu, aspoň tím, že udělil Moravanům samostatnou hierarchii, nezávislou na cizí.³⁾ Ale bylo už příliš pozdě. Zatím co se vyjednávalo, ležela už Morava pod kopyty koňův uherských v zápase smrtelném.

¹⁾ Průběhem páté indikce (886—887). Věru, proti mínění Löwenfeldovu (J. č. 3408), zdá se mi nemožno klásti na totéž datum list Štěpána V. a poselství, jehož *Commonitorium* dosud máme. Mimo to, že místo *Commonitoria* v registru nám tu vážně překáží, patrně jasně, že Štěpán V. v okamžiku, kdy pracoval o svých instrukcích pro legáty, měl o posledních událostech moravských informace, kterých už neměl, když psal list Svatoplukovi: tehdy znal a neuznával jmenování nástupce učiněné Methodem. (*Neues Archiv*, sv. 5, str. 410).

²⁾ V. *Zivot Meth.*, hl. 13. nn. (Migne, P. G., sv. 126, str. 1218 nn.)

³⁾ V. stesky na tuto věc napsané Janovi IX. biskupy bavorskými, ap. Ginzl, *Codex*, str. 68 n.

O B S A H.

	Strana
Předmluva	5
Morava	10
Cyrill	13
Method	18
Zastávka u Bulharů	20
Příchod na Moravu	24
Útočiště v Římě	26
Odpor německý	34
Prostřednictví Jana VIII.	37
Zničení náboženského slavismu na západě	40
Záhada	46
Podvodník	52
Triumf strany německé	75
